

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: Informační studia a knihovnictví
Studijní obor: Informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Marek Fišer

**Digitální knihovna Kramerius a její využívání studenty historických
oborů**

**Digital library Kramerius and its use by students of historical
sciences**

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem respondentům, kteří se zúčastnili uživatelského průzkumu, zvláště pak těm, jež vyjádřili své názory ve druhé, na čas náročnější, části. Dále děkuji Mgr. Lence Němečkové, která mi svými připomínkami a návrhy pomohla při sestavování uživatelských dotazníků. Poděkovat bych chtěl také pracovníkům Národní knihovny ČR a Moravské zemské knihovny, jmenovitě PhDr. Vítu Richterovi, Ing. Petru Žabičkovi, Mgr. Pavle Švástové a Mgr. Karolíně Košťálové, kteří mi poskytli řadu hodnotných informací. Největší dík pak patří vedoucí mé práce, PhDr. Evě Bratkové, Ph.D. za řadu cenných připomínek a hlavně za velice vstřícný přístup.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. srpna, 2012

.....
Podpis diplomanta

Identifikační záznam

FIŠER, Marek. *Digitální knihovna Kramerius a její využívání studenty historických oborů*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce PhDr. Eva Bratková, Ph.D.

Abstrakt (Česky)

Diplomová práce se zaměřuje na digitální knihovnu Kramerius, jenž elektronicky zpřístupňuje převážně bohemikální dokumenty z 19. a 20. století. Jejím cílem však není do úplnosti popsat tento systém a jeho zázemí – práce se soustředí spíše na uživatelský pohled. Jádrem práce je proto uživatelský průzkum, provedený mezi studenty a doktorandy historických oborů na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Konkrétně se jedná o studenty zapsané ve studijním programu Historické vědy. V první části práce je charakterizována digitální knihovna Kramerius s důrazem na aspekty, jenž úzce souvisí s její využitelností (uživatelské rozhraní, přístupnost dokumentů, převod textu originálních dokumentů do strojově čitelné podoby). Ve druhé části je pak popsán a zhodnocen uživatelský průzkum, jenž je rozdělen na dvě části.

Abstract (in English)

The thesis focuses on the digital library Kramerius, that provides electronic access to mainly Bohemian documents from 19th and 20th century. Its aim is not to describe all parts of this system and its hinterland – the thesis focuses rather on the user point of view. The core of the thesis is formed by user survey, which is conducted among the students of historical disciplines at the Faculty of Arts, Charles University in Prague, namely the students enrolled in the study programme Historical sciences. In the first part, there is a characteristic of digital library Kramerius with the focus on the aspects, that are closely related with its usability (user interface, accessibility of documents, conversion of the original documents to machine-readable form). The user survey, which is described in the second part, is divided into two parts.

Klíčová slova

Kramerius, digitální knihovny, elektronické zpřístupňování dokumentů, digitální dokumenty, uživatelský průzkum, historické prameny, bohemika, OCR, autorské právo

Obsah

Obsah	5
Předmluva	6
1 Vývoj a současný stav digitální knihovny Kramerius	9
1.1 Historie projektu Kramerius	9
1.1.1 Důvodu vzniku projektu a ochranné mikrofilmování.....	9
1.1.2 Nástup digitalizace.....	10
1.1.3 Vývoj systému Kramerius pro zpřístupňování dokumentů	11
1.1.4 Vývoj verze Kramerius 4	12
1.2 Charakteristika DK Kramerius	13
1.2.1 Program VISK 7 na ochranné reformátování a jeho výstupy	13
1.2.2 Charakteristika verze Kramerius 3.....	14
1.2.3 Kramerius 4.....	19
1.3 Problémy spojené se zpřístupňováním dokumentů v DK Kramerius	24
1.3.1 Omezení přístupnosti dokumentů	24
1.3.2 Řešení problémů spojených se zpřístupňováním dokumentů.....	24
1.3.3 Závěr	26
1.4 Problematika OCR	27
1.4.1 Možnosti OCR a využití jeho výsledků v praxi.....	27
1.4.2 Test úspěšnosti OCR.....	28
2 Průzkum využitelnosti DK Kramerius	30
2.1 Úvod, formulace cílů a metod	30
2.1.1 Základní cíle průzkumu	30
2.1.2 Výběr zkoumané skupiny	31
2.1.3 Pilotní studie	33
2.1.4 Technika sběru informací	33
2.1.5 Charakteristika zkoumané skupiny	34
2.1.6 Výběr nástroje pro sběr informací	35
2.2 Konstrukce dotazníku k první části průzkumu	35
2.2.1 Způsoby distribuce dotazníku	36
2.2.2 Přehled a argumentace jednotlivých otázek.....	37
2.3 Vyhodnocení dotazníku k první části průzkumu	42
2.3.1 Návratnost dotazníku	42
2.3.2 Výsledky vzešlé z jednotlivých odpovědí.....	43
2.3.3 Závěrečné zhodnocení 1. části průzkumu	52
2.4 Příprava a konstrukce dotazníku k druhé části průzkumu	53
2.4.1 Volba techniky sběru informací.....	54
2.4.2 Konstrukce dotazníku	55
2.5 Zhodnocení výsledků druhé části průzkumu	59
2.5.1 Návratnost dotazníku	59
2.5.2 Přehled a zhodnocení odpovědí vzešlých z druhého dotazníku.....	59
3 Závěry	71
Přehled informačních zdrojů	75
Seznam obrázků	78
Seznam tabulek	79
Seznam grafů	80
Seznam použitých zkratk	81
Seznam příloh	82

Předmluva

Problematika digitálních knihoven a jiných informačních systémů na záchranu písemného dědictví je v českém informačně-knihovnickém prostředí často diskutovaným tématem. Důkazem jsou četné příspěvky na řadě oborových konferencí a koneckonců i existence samostatné každoroční akce *Knihovny, archivy, muzea v digitálním světě*. Prakticky každý rok je alespoň jeden z referátů věnován projektu (systému) *Kramerius*. Úkol tohoto projektu je zdánlivě jednoduchý – z peněz Ministerstva kultury a jednotlivých institucí zmikrofilmovat a zdigitalizovat co největší množství dokumentů, aby byl jejich obsah zachráněn pro budoucí generace. Jelikož by však nebylo úplně efektivní vytvářet pouze záložní kopie k uložení do chráněného deponistáře, kde by řadu let bez efektu ležely, bylo rozhodnuto o vývoji softwarové aplikace pro zpřístupnění (a případné další záložní uložení) těchto dokumentů. Následně vznikla digitální knihovna *Kramerius*, o níž pojednává tato diplomová práce. Její technické zázemí již bylo probráno v řadě příspěvků, a proto jsem se rozhodl od vývojářů a administrátorů přejít na druhý břeh – nikdy totiž nebylo příliš zjišťováno, jak na tuto digitální knihovnu nahlížela a nahlíží veřejnost, pro kterou byla od počátku určena. K čemu by byly všechny ty sofistikované funkce, formáty a nové verze grafického uživatelského rozhraní, které jsou často prezentovány v konferenčních příspěvcích, když by je nikdo z veřejnosti nevyužíval? Pohled uživatelů tohoto systému je tedy stejně důležitý jako znalosti a schopnosti architektů, kteří systém tvoří. Tato úvaha byla mojí hlavní motivací k volbě tématu diplomové práce. K ní je ještě potřeba dodat můj zájem o zpřístupňování novodobých historických dokumentů v českém prostředí, který pramení z mého dřívějšího studia oboru Historie.

Asi nejlepší reálně proveditelnou metodou, jak shromáždit co nejvíce názorů a nápadů k danému systému, je uživatelský průzkum. Rozhodl jsem se ho provést mezi svými bývalými kolegy - studenty a doktorandy historickovědních oborů na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Průzkum byl proveden dvoufázově v měsících květnu a červenci 2012, a to převážně dotazníkovou formou.

Než bude přikročeno k charakteristice digitální knihovny *Kramerius* (s nezbytným historickým vývojem), je nutné na úvod stanovit cíle jednotlivých částí diplomové práce a metody, které budou nápomocné k tomu, aby bylo těchto cílů dosaženo.

První část práce, kde je hlavním úkolem popsat systém, by neměla být pouze suchým přepisem již mnohokrát vyřčených skutečností. Samozřejmě se bez toho nebude možné obejít,

ale tato holá fakta by měla být obohacena o podrobnější rozbor jednotlivých funkcí aplikace a také o charakteristiku problémů souvisejících s DK1 Kramerius – jednotlivé tematické okruhy by měly úzce souviset se problematikou zpřístupňování dokumentů pro veřejnost a některé z nich budou později konfrontovány s názory uživatelů v průzkumu. Níže je uveden přehled hlavních zkoumaných okruhů:

- obsah digitální knihovny Kramerius
- charakteristika a srovnání staré verze aplikace (Kramerius 3) s novější (Kramerius 4)
- problematika volného zpřístupňování dokumentů a autorského práva
- převod originálních textů do strojově čitelné podoby pomocí metody OCR

Druhá, rozsáhlejší část práce, je věnována uživatelskému průzkumu. Cíle, hypotézy a metody souvisejících s tímto průzkumem budou podrobně rozvedeny v úvodu k této druhé části a při rozboru jednotlivých otázek. Na tomto místě se prozatím spokojím s konstatováním, že hlavním cílem první části průzkumu bude zjištění, nakolik je ve zkoumané skupině studentů a doktorandů historických věd vysoké povědomí o digitální knihovně Kramerius a jak se obecně staví k využívání digitálních dokumentů při své studijní a vědecké činnosti. Tato část bude provedena převážně kvantitativními metodami. Výběr cílové skupiny bude probrán v úvodu k pasáži věnující se uživatelskému průzkumu. Ve druhé části průzkumu již budou studenti dotazováni na samotnou aplikaci Kramerius a budou po nich vyžadována obsáhlejší vyjádření.

Dílejší závěry budou vyvozeny již při hodnocení výsledků jednotlivých otázek. Hromadně pak budou shrnuty v poslední kapitole, kde budou také na základě těchto závěrů předneseny návrhy, kam by se měl vývoj aplikace a metody zpřístupňování digitálních dokumentů v DK Kramerius ubírat. Zbytek diplomové práce pak tvoří přílohy, kde jsou zveřejněny oba dotazníky z průzkumu doplněné o průvodní text, jenž byl zasílán studentům.

Co se týče informačních zdrojů k problematice digitální knihovny Kramerius, diplomová práce čerpala hlavně z konferenčních příspěvků od osob, které byly na vývoji a administraci systému Kramerius zainteresovány, dále z dokumentace uveřejněné na informačních webových stránkách projektu a také z e-mailových či telefonických konzultací s pracovníky Národní knihovny ČR a Moravské zemské knihovny.

---

¹ DK - digitální knihovna

Závěrem je ještě nutné uvést, že všechny informační zdroje použité při tvorbě této práce jsou citovány podle normy ČSN ISO 690:2010, přičemž v textu je odkazováno pomocí Harvardského systému.

1 Vývoj a současný stav digitální knihovny Kramerius

1.1 Historie projektu Kramerius

1.1.1 Důvodu vzniku projektu a ochranné mikrofilmování

Nebezpečí ztráty či trvalého poškození originálních dokumentů představujících české kulturní dědictví donutilo již dřívější generace pracovníků knihoven, archivů a jiných paměťových institucí, aby začali přemýšlet o možnostech vytváření kopií těchto dokumentů, které by zajistily zachování jejich obsahu (ale i jejich podoby) pro budoucí generace badatelů.

Jako první seriózní pokus tohoto druhu se dá označit ochranné mikrofilmování, jenž se v tuzemském prostoru začalo uplatňovat po skončení druhé světové války (Vrbenská, 2008, s. 167), která mimo jiných lidských a materiálních katastrof, přinesla i nenahraditelné ztráty na poli písemného kulturního dědictví.

Ozbrojené konflikty či přírodní katastrofy však nepředstavují jedinou hrozbu. Dokumenty jsou v mnohem větším množství ohroženy postupnou degradací kyselého papíru, která postihuje starší písemnosti plošně, tudíž je zde nutnost vynaložit co největší úsilí k tomu, aby byly alespoň ty nejdůležitější zachráněny vytvořením záložních kopií, jejichž nosiče by byly schopny odolat zmíněným negativním vlivům.

Ve druhé polovině 20. století, ještě před nástupem digitálních technologií, se jako nejlepší řešení jevílo ochranné mikrofilmování. Největší důraz byl celkem logicky kladen na nejvíce ohrožené rukopisy a staré tisky (Vrbenská, 2008, s. 167), avšak část pozornosti se přesunula i na bohemika z 19. a 20. století, která měla později tvořit převážnou část obsahu digitální knihovny Kramerius. Stejně jako je tomu dnes u digitálních objektů, nesloužily tehdejší mikrofilmy pouze k bezpečnějšímu archivování dokumentů, ale také k snadnějšímu zpřístupňování (převážně) historických textů. V případě některých periodik² reformátovaných v průběhu 80. let minulého století se dokonce v první řadě hledělo na služby uživatelům, nikoliv na dlouhodobou archivaci (Vrbenská, 2008, s. 167), což je však druhý extrém, který taktéž není příliš optimální.

---

² Jednalo se například o Rudé právo, Lidové noviny, Národní listy nebo Svornost.

V 90. letech se již Národní knihovna (dříve Státní knihovna ČR) soustředila na mikrofilmování těch dokumentů, jež byly v nejhorším stavu a tedy nejvíce ohrožené (např. *Prager Tablatt*, který rozhodně nemohl soutěžit v uživatelské žádanosti se známějšími tituly jako *Národní listy* nebo *Lidové noviny*).

Mikrofilmy však nebyly univerzálním řešením problému ochrany dokumentů a jejich zpřístupňování. Mezi negativa tohoto způsobu reformátování je možné zařadit například obtížné a zdouhavé šíření dalších kopií mikrofilmů do jiných knihoven nebo s tím spojenou horší dostupnost takových mikrofilmů, ať už se jedná o malou rozšířenost jejich kopií či obtížnost manipulace s čtecími přístroji.

1.1.2 Nástup digitalizace

Nástup digitálního věku totálně převrátil postoje a přístupy k ochrannému reformátování/zpřístupňování dokumentů. Informační technologie nabízely nejen zajímavou alternativu pro vytváření záložních či uživatelsky orientovaných kopií originálních dokumentů, ale také postupem času nabídly širokou škálu možností k jejich vyhledání.

Ke změnám sice nedošlo ze dne na den, nicméně česká Národní knihovna ČR a další významné tuzemské instituce na ně musely ve vlastním zájmu začít reagovat. Počínaje rokem 1993 odstartoval pod záštitou UNESCO program „Paměť světa“, do nějž se zapojila i Národní knihovna. Zpočátku se kladl opět důraz na staré rukopisy, ale postupem času se začala pozornost zaměřovat i na novější dokumenty z 19., popř. 20. století, zvláště pak periodika (Vrbenská, 2000, s. 6). Dalším zásadním milníkem byl rok 2002, kdy zasáhly deponitáře Národní knihovny a dalších institucí zkázonosné povodně, které za prvé dokázaly nutnost pořizovat záložní kopie dokumentu, aby se tak předešlo jejich nenávratné ztrátě a za druhé zapříčinily zintenzivnění prací na ochranném reformátování historických dokumentů, neboť řada originálů byla poničena natolik, že již nebylo možné je poskytovat uživatelům.

Stejně jako mikrofilmy, i digitální kopie dokumentů mají svoje omezení a úskalí. Jedním z nejzásadnějších je nejistá perspektiva takových dokumentů – např. otázka, zda bude v daleké budoucnosti možno kvalitně a jednoduše zobrazovat staré digitální formáty prostřednictvím nových druhů ICT. Proto se v této době (konec 90. let) přistoupilo k metodě tzv. hybridního snímkování, kdy se z originálního dokumentu pořizuje nejprve mikrofilm a z něj pak následně digitální objekt. Mikrofilm by tak měl fungovat jako bezpečný nosič dokumentu a neměl by už

plnit úlohu uživatelské kopie. Tento úkol by postupně přebíral digitální dokument. Jednou ze zásadních otázek, které stály před pracovníky Národní knihovny a spolupracujících institucí, byla problematika způsobu a formy zpřístupnění digitalizovaných dokumentů.

Na začátku 21. století se tak již lze setkat s pojmenováním Kramerius nejen u projektů ochranného reformátování, ale také u informačního systému na zpřístupnění digitalizovaných dokumentů, který tuto práci primárně zajímá.

1.1.3 Vývoj systému Kramerius pro zpřístupňování dokumentů

Již na přelomu století se podařilo zpřístupňovat reformátované dokumenty v elektronické podobě – jednak prostřednictvím klasických nosičů CD-R a také prostřednictvím aplikace AiP Safe, která měla kromě prezentační také archivační funkci (Vrbenská, 2000, s. 7).

Tento stav se však brzy změnil. V souvislosti s ničivými povodněmi z roku 2002 bylo v Národní knihovně rozhodnuto o vytvoření a zprovoznění aplikace pro zpřístupňování digitálních kopií originálních poničených dokumentů na internetu. (Ljubka, 2008, s. 91). V téže době také NK přešla na metadatový formát XML (ze staršího SGML) a začala s výstavbou moderního digitálního úložiště (Ljubka, 2008, s. 91).

Vývojem nové aplikace, jež by nadále nekombinovala prezentační a archivační vrstvu a z bezpečnostních důvodů by se plně zaměřovala pouze na zpřístupňování dokumentů, byla pověřena společnost Qbizm Technologies. Výsledkem byl systém Kramerius zprovozněný v roce 2003. Na jeho vývoji a správě se kromě Národní knihovny ČR začaly postupně podílet Knihovna Akademie věd ČR, Moravská zemská knihovna v Brně a Studijní a vědecká knihovna Olomouc (Ljubka, 2008, s. 92).

Pro popis digitálních dokumentů byl vytvořen nový formát pro popisná metadata dle deklarace Document type definition (DTD) – nejdříve pro periodika, posléze i pro monografie. Digitalizace dokumentů byla od roku 2001 financována převážně z programu Ministerstva kultury ČR VISK 7.³ Peníze z tohoto programu byly využívány na digitalizaci periodik. Na digitalizaci bohemikálních monografií z 19. století se podařilo získat prostředky z Finančního mechanismu EHP (Evropský hospodářský prostor) – tento projekt je znám převážně pod názvem „Norské fondy“. Za dobu jeho trvání se podařilo zdigitalizovat v rozmezí let 2007-2009 takřka

---

³ Celý názvem Veřejné informační služby knihoven – Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius.

na 20 000 neperiodických dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru na takřka 2 400 000 stranách (Polišenský, 2009, s. 167). Na reformátování a tvorbě metadat se podílely soukromé společnosti Ampaco, Elsys Engineering a Microna.

Od roku 2005 se začalo pracovat na implementaci podpory protokolu OAI-PMH (The Open Archive Initiative Protocol for Metadata Harvesting), který umožnil systému Kramerius zpřístupnit ke sklizení popisná metadata dokumentů (Ljubka, 2008, s. 92). V roce 2007 byla dokončena implementace podpory metadatových formátů METS a MARC 21 a dále využití identifikačního systému Handle pro perzistentní identifikátor URL s možností prolínání do knihovních katalogů (OPAC) (Ljubka, 2008, s. 93).

1.1.4 Vývoj verze Kramerius 4

Do roku 2009 byla vyvíjena ve spolupráci s firmou Qbizm verze Kramerius 3 (poslední dílčí verze byl Kramerius 3.3.1). Knihovna AV ČR však vyhlásila v roce 2009 výběrové řízení na dodavatele vývojových prací spojených s novou verzí DK Kramerius (Foltýn, 2011, s. 90). Vítězem tohoto řízení se stala firma Incad.⁴ Tato společnost následně vytvořila nejdříve demoverzi a poté i plnohodnotnou verzi Kramerius 4. Ta kromě nové podoby uživatelského rozhraní přinesla i možnost propojení na open-source repozitář Fedora, možnost konverze metadat z formátu založeném na DTD do formátu FOXML a další vylepšení (podrobnosti v kapitole Kramerius 4).

V současné době (červenec 2012) mají DK Kramerius verze 4 v on-line provozu Moravská zemská knihovna, Knihovna Akademie věd, Národní technická knihovna a Knihovna Vysoké školy ekonomické. Dá se však očekávat, že v nejbližší době se k nim připojí další.

Kramerius 4 však není plánován pouze pro prezentaci zdigitalizovaných dokumentů v jednotlivých knihovnách. Pod záštitou Knihovny AV ČR je v současnosti realizován projekt „Česká digitální knihovna“,⁵ jehož výsledkem by měl být informační portál, jenž by agregoval všechny tuzemské digitální knihovny. Právě Kramerius 4 bude sloužit jako počáteční softwarové řešení České digitální knihovny.⁶

---

⁴ Firma Incad se v minulosti podílela na jiných příbuzných projektech – např. na tvorbě Registru digitalizace.

⁵ Neplést s Národní digitální knihovnou budovanou v NK a MZK

⁶ Více informací v: LHOTÁK, Martin. The Czech Digital Library and Tools for the Management of Complex Digitization Processes. In: *INFORUM 2012: 18. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22.-24. května 2012* [online]. Praha: Albertina Icome Praha, 2012 [cit. 2012-07-25]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2012/lhotak-martin.pdf>.

Závěrem k této kapitole lze konstatovat, že Systém Kramerius je v současné době stále hlavním nosným pilířem elektronického zpřístupňování bohemikálních dokumentů z 19. a 20. století (a nejen jich). V nejbližší době se tato situace nejspíše nezmění, právě naopak, na příkladu projektu České národní knihovny je možné vidět, že míra využití systému bude v budoucnu ještě mnohem větší a variabilnější.

1.2 Charakteristika DK Kramerius

1.2.1 Program VISK 7 na ochranné reformátování a jeho výstupy

Digitální Knihovna Kramerius byla do nedávné doby zavedena ve více jak 25 knihovnách po celé České Republice (Foltýn, 2011, s. 90). Největší podíl na celkovém počtu zpřístupněných dokumentů má Kramerius Národní knihovny ČR. Podle údajů z Registru digitalizace momentálně obsahuje 16 572 titulů. Významné množství dokumentů obsahuje také Kramerius Knihovny Akademie věd ČR, Moravské zemské knihovny, Městské knihovny v Praze nebo Národní technické knihovny (Registr digitalizace, 2012).

Finance z programu VISK 7 na podporu digitální ochrany a zpřístupnění ohrožených dokumentů jsou každoročně přerozdělovány jednotlivým přihlášeným institucím, které se chtějí podílet na projektu. Knihovna nebo paměťová instituce tak má možnost nechat si reformátovat (převedení na mikrofilm a následná digitalizace) své historické dokumenty. Musí se však finančně spolupodílet na reformátování⁷ svého dokumentu, zpřístupňovat uživatelské kopie reformátovaných dokumentů a zajišťovat služby, které se zpřístupněním těchto kopií souvisejí (Ministerstvo kultury, 2011).

Reformátování dokumentů z programu VISK 7 mají na starosti soukromé subjekty (v poslední době např. firmy Ampaco, Elsynt Engineering či Microna). Výstupem jejich práce jsou mikrofilmy a zdigitalizované dokumenty s metadaty. Digitální dokumenty a jejich metadata jsou ještě rozděleny na část určenou k archivaci a část určenou pro digitální knihovnu Kramerius. Na tvorbě a administraci digitální knihovny se v první řadě podílí Národní knihovna ČR, Moravská

---

⁷ Možná dotace z programu VISK 7 je 70 % z celkových nákladů na projekt – viz: ČESKO, MINISTERSTVO KULTURY, 2011. *Vyhlašovací podmínky programu VISK 7 pro rok 2012*. S. l., 2011. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/literatura-a-knihovny/granty-a-programy/archiv/VISK7-podm2012.doc>.

zemská knihovna a Knihovna Akademie věd ČR. Zároveň do ní přispívá řada dalších institucí, které poskytují či si samy digitalizují dokumenty ze svých fondů.

Zdigitalizované dokumenty v DK Kramerius zabírají většinu oblastí lidské činnosti. Nicméně jejich cílovou skupinou jsou převážně humanitně (společenskovědně) zaměřené uživatelé. Databáze sice obsahuje tituly technicky či přírodovědně orientované, ale ty většinou nemají pro praxi, vzhledem k potřebnosti aktuálních informací, větší význam. Spíše mohou posloužit u věd zaměřených na historii. Tento trend se však může změnit ve chvíli, kdy v digitální knihovně začnou knihovny ve větším množství zpřístupňovat současnou vědeckou literaturu (samozřejmě s příslušnými přístupovými omezeními vázanými na Autorský zákon).

Co se týče časového rozmezí, soustředí se DK Kramerius prozatím hlavně na zpřístupňování reformátovaných bohemik vydaných od počátku 19. století přibližně do konce 80. let 20. století – původně měla být hranice o něco více do minulosti, nicméně i stav originálních dokumentů z 2. poloviny 20. století se ukázal jako nevyhovující, a tak se můžeme setkávat s ochranným reformátováním dokumentů vydaných v době relativně nedávné (Vrbenská, 2008, s. 170). Dále se v DK Kramerius vyskytují i dokumenty, jež jsou „born digital“, tedy byly již v době svého vzniku dostupné v elektronické podobě. Za všechny můžeme uvést jako příklad vydavatelskou produkci Akademie věd ČR, jež je zpřístupňována (s omezením vyplývajícím z Autorského zákona) prostřednictvím Digitální knihovny provozované Knihovnou AV ČR.

1.2.2 Charakteristika verze Kramerius 3

Ačkoliv v současnosti přecházejí české knihovny a paměťové instituce na systém Kramerius 4 (K4), většina z nich má ještě stále v provozu starší verzi vyvinutou firmou Qbizm. Proto bude jistě vhodné, aby se charakteristika nevěnovala pouze verzi 4 ale i jejímu předchůdci. Navíc většina respondentů v provedeném průzkumu, jehož výsledky se budou prezentovány v dalších kapitolách, pravděpodobně znala právě starší verzi systému. Národní knihovně ČR se prozatím nepodařilo přejít na verzi Kramerius 4, tudíž velká část dokumentů, které se dají v DK Kramerius zobrazit, je stále dostupná přes starší rozhraní. Než bude přistoupeno k charakteristice, je ještě nutné podotknout, že spousta vlastností a funkcí mají obě verze společné, a proto budou zmíněny pouze v této kapitole, pojednávající o verzi 3 a nebudou již opakovány v charakteristice verze K4. Dále je také nutné poznamenat, že charakteristiky obou verzí se soustřeďují hlavně na ty části DK, které souvisí s uživatelským rozhraním, formáty,

zobrazením a přístupností digitálních dokumentů – tedy záležitostmi, o které se zajímá následný průzkum mezi vysokoškolskými studenty a doktorandy historických oborů. Je též nezbytné uvést, že převážná část charakteristiky se týká verze systému Kramerius 3 provozované Národní knihovnou ČR, o jiných instalacích verze 3 bude pojednáno pouze v tom případě, že se budou v něčem zásadněji lišit.

Jak již bylo uvedeno, systém Kramerius 3 byl vytvořen ve spolupráci s firmou Qbizm Technologies a uveden do provozu v roce 2003. Jeho vývoj byl zastaven v roce 2009 v souvislosti s přechodem na novou verzi K4.

Co se týče technického zázemí, systém Kramerius 3 je postaven na technologiích Java (programovací jazyk), Apache Tomcat (aplikační server), PostgreSQL (databázový systém) a Lucene (nástroj pro vyhledávání). Všechny tyto technologie jsou poskytovány na principu open-source – knihovny (či paměťové instituce) za ně tedy při instalaci systému nemusí platit (Ljubka, 2008, s. 91).

Kromě formátu pro popisná metadata, vytvořeného dle specifikace DTD, podporuje systém formát MARC 21, formáty MIX a PREMIS pro administrativní a technická metadata a kontejnerový formát METS, jenž v sobě může obsahovat data ve více dílčích formátech (Polišenský, 2007, s. 1).

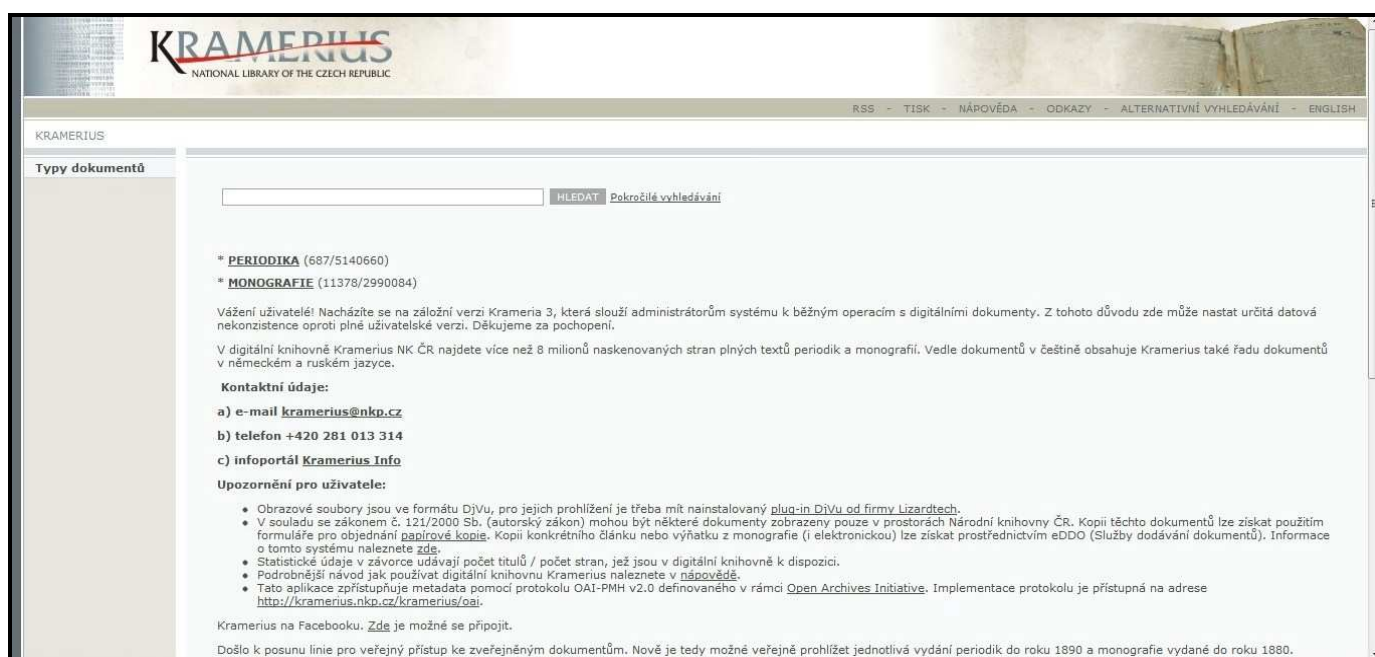
Samotné uživatelské rozhraní je na první pohled poměrně jednoduché (podobně tomu tak je i v případě administrátorského rozhraní, jenž se liší od toho uživatelského pouze větším množstvím nabízených funkcí). Úvodní stránka (*viz. obr. č. 1*) obsahuje malé vyhledávací okno s možností přechodu na rozšířené vyhledávání, odkazy na manuální prohledávání podle typu dokumentu (rozdělení na periodika a monografie), dále dlouhý blok textu s kontakty, komentáři k zobrazování dokumentů a jejich dostupnosti, vysvětlivky, odkaz na Facebook DK Kramerius atd. Tyto údaje je možné v administrátorském módu různě modifikovat, a proto se lze setkat u každé knihovny provozující on-line verzi DK Kramerius s mírně pozměněnou podobou úvodní stránky. Všechny instalace však mají společnou horní vodorovnou nabídkovou lištu. Postranní nabídka je rozšiřována podle toho, jak daleko se při prohledávání jednotlivých titulů uživatel dostane (různé možnosti u periodik a monografií).

Horní vodorovná nabídka obsahuje:

- možnost přepnutí do anglické verze
- tisk aktuální stránky (neaktivní při prohlížení koncových dokumentů)
- neaktivní odkaz na „alternativní vyhledávání“
- položku *Odkazy*, odkud se dostaneme pouze k hyperlinku na digitální knihovnu rukopisů a starých tisků Manuscriptorium
- nápovědu
- možnost zobrazení přehledu RSS kanálů, které jsou rozděleny dle tematických skupin podle Mezinárodního desetinného třídění. Ty však také nejsou funkční.

V jiných instalacích verze K3 byly nefunkční odkazy (RSS a Alternativní vyhledávání) smazány, popř. nahrazeny jinými.

Obr. č. 1: Náhled úvodní obrazovky digitální knihovny Kramerius⁸

Pokud se uživatel rozhodne pro manuální prohledávání (prohlížení) DK, musí využít hierarchicky stromově strukturovanou cestu založenou na metadatovém popisu dle specifikace DTD pro Kramerius 3. To znamená, že se musí „proklikat“ přes jednotlivé specifikované podúrovně. V případě periodik je to cesta přes úroveň Typy dokumentů – Abeceda – Výběr titulu – Titul – Ročník – Výtisk – Stránka. U monografií jsou jednotlivé úrovně seřazeny následně:

⁸ Zdroj: Kramerius [online digitální knihovna]. ©2003-2010 [cit. 2011-04-20]. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz>.

Typy dokumentů – Abeceda – Výběr autora (pouze v případě, že není hledáno podle názvu titulu) – Výběr monografie – Monografie – Stránka. Pokud se uživatel dostane k cílovému dokumentu (viz *obr. č. 2*), objeví na v postranní nabídce panel pro přeskokování mezi jednotlivými stranami a pole pro vytvoření PDF (maximálně 20 stran).

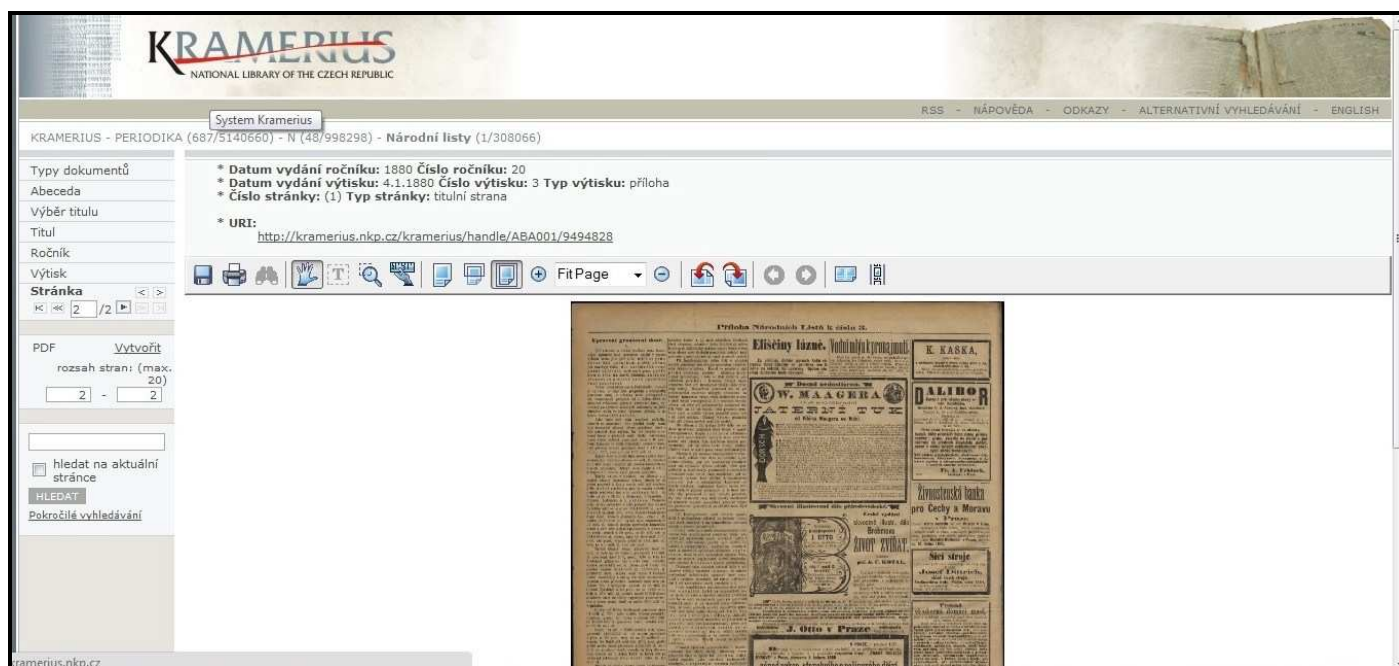
Druhou – jednodušší – možností je vyhledávání, jenž je standardně dostupné v základní či pokročilé formě. Základní lze nalézt přímo na úvodní stránce: slouží k vyhledávání jak v popisných metadatech, tak ve fulltextu. Pokročilá varianta nabízí vyhledávání buď ve fulltextu podle jednotlivých popisných údajů (ISBN, Název titulu, Autor, Rok, DDT, MDT + možnost vyhledávat pouze mezi volně přístupnými dokumenty (označovány jako „veřejné“). Nelze vyhledávat podle věcného tématu, podle obsahu abstraktu nebo podle připojených klíčových slov. Přestože v Národní knihovně vytvořený formát pro metadata dle specifikace DTD umožňuje některé tyto chybějící údaje doplňovat (konkrétně klíčová slova či anotaci), v bibliografickém popisu u jednotlivých děl je až na výjimky nelze najít. I kdyby se tam však tyto údaje nacházely, nebylo by možné je vyhledat přes pokročilé vyhledávání – chybí totiž v jeho nabídce.

Pokud tedy uživatel neshání konkrétní dokument, musí se ve vyhledávání spolehnout na to, že jím hledaná problematika bude obsažena v názvu dokumentu nebo ve fulltextu – vyhledávání v plných textech však nese riziko velkého počtu nerelevantních dokumentů ve výsledcích hledání, jehož úplnost též nebude nikdy dokonalá vinou nedokonalého převedení hůře čitelných znaků do strojově čitelného (indexovatelného) textu.

Zobrazení digitálních dokumentů v DK Kramerius verze 3 je spojeno s obrazovým formátem DjVu, který byl zvolen hlavně z důvodu vysoké možnosti komprese obrazového souboru (Polišenský, 2006, s. 187). Na druhou stranu to v současné době není nejrozšířenější datový obrazový formát. Jeho hlavní nevýhodou pro použití v DK Kramerius je nutnost instalace zásuvného modulu (pluginu) jako doplňku k internetovému prohlížeči. V opačném případě se dokumenty ve formátu DjVu uživateli nezobrazí. Systém Kramerius sice obsahuje upozornění s odkazem na tento doplněk, avšak některým uživatelům může jeho instalace působit potíže (jak je doloženo v průzkumu). K zobrazené stránce je v její horní části připojen ovládací panel pro manipulaci s dokumentem, jenž umožňuje v omezené míře upravovat šířku zobrazení, tisknout a ukládat dokument (avšak pouze aktuálně zobrazenou stránku), přibližovat a oddalovat, přeměřovat reálnou délku originálního dokumentu (pouze v palcích) a převracet dokument o 90

stupňů. Chybí však možnost přecházení na další strany (nutnost využít již zmíněný levý miniaturní panel) a zobrazení dokumentu přes celou obrazovku.

Obr. č. 2: Náhled zobrazení dokumentů ve verzi Kramerius 3⁹

Kramerius 3 dále podporuje formáty JPEG, PNG a PDF (Ljubka, 2008, s. 92). První z nich je velmi rozšířený, ale jeho použití limituje větší velikost obrazových souborů a také poměrně nepraktická forma zobrazení, kdy se s obrázkem relativně obtížně manipuluje. Soubory ve formátu PNG mají ještě větší velikost, než je to tomu v případě formátu JPEG (bezeztrátová u PNG vs. ztrátová komprese u JPEG). Všeobecně rozšířený, a co se týče velikosti dat nenáročný, formát PDF je taktéž používán minimálně – prozatím není výstupem prací financovaných z programu VISK 7, a tak může dokument v tomto formátu maximálně využívat v DK Kramerius ta knihovna, která si ho sama zdigitalizuje.

Zbývá ještě popsat možnosti, které se uživateli naskytnou při zobrazení popisu vyhledaného dokumentu. Jak již bylo výše naznačeno, bibliografický popis k jednotlivým titulům se různí a záleží hlavně na úrovni jeho zpracování danou institucí. V případě periodik jsou k dispozici odkazy na Souborný katalog ČR, kde by se měl dát vyhledat úplný záznam, avšak tyto hyperlinky nefungují. U každého titulu existuje možnost zobrazit k němu metadatový popis strukturovaný dle specifikace METS ve formátu XML – tato možnost je však prakticky využitelná pouze pro úzkou skupinu knihovníků a informačních pracovníků. V dolní části popisu

⁹ Zdroj: Kramerius [online digitální knihovna]. ©2003-2010 [cit. 2011-04-20]. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz>.

dokumentu se nachází odkazy na jednotlivé stránky reprezentované vždy jedním obrazovým souborem (většinou ve formátu DjVu). Tyto odkazy jsou poněkud neprakticky uvedeny ve formě malých čísel. V případě monografií se ještě pod výčtem stránek nachází přehled dílčích kapitol díla („vnitřních součástí“). Ty mohou uživatele odkázat na konkrétní stránky, které příslušnou kapitolu zahrnují. Názvy těchto kapitol lze zadávat i do pokročilého vyhledávání. Problematická je však skutečnost, že názvy dílčích kapitol lze zadávat do vyhledávacího pole *Název titulu*, což může některé uživatele zmást.

Závěrečné hodnocení bude prozatím lepší příliš neabsolutizovat, komplexnější názor na systém Kramerius 3 může být vytvořen až po vyhodnocení výsledků výzkumu. Nicméně v návaznosti na výše uvedenou charakteristiku je nutné podotknout, že tato verze má řadu nedostatků, které přiznávali i sami pracovníci odpovědní za jeho provoz a vývoj (Ljubka, 2008, s. 92). Málo přehledné a nepraktické uživatelské rozhraní je jenom jedním z nich, avšak pro potřeby této práce je to klíčové téma. Důkazem nespokojenosti jak uživatelů, tak administrátorů je zásadní změna GUI¹⁰ ve verzi K4, jež byla brána v potaz i v uživatelském průzkumu, který byl v rámci vypracovávání této práce uskutečněn.

1.2.3 Kramerius 4

Nespokojenost se stavem a podobou verze Kramerius 3 přivedla zodpovědné instituce (zejména je důležité vyzdvihnout roli Knihovny akademie věd ČR a jejího ředitele, Ing. Martina Lhotáka) k praktickým krokům vedoucím k zavedení nové verze s odlišnou podobou a strukturou. Jak již bylo řečeno, výběrové řízení na vývojové práce spojené s novou verzí vyhrála firma Incad, která díky financím z programu Ministerstva kultury ČR „Věda a Výzkum“ a dalším zdrojům vytvořila, opět na bázi GNU-GPL, novou verzi systému Kramerius. Byť se počítalo se zachováním stejné funkcionality, jaká byla u verze K3 (Foltýn, 2011, s. 91), nová verze se od té staré v mnoha věcech odlišuje. Pro upřesnění je vhodné dodat, že charakteristika se bude týkat převážně instalace K4, kterou má k dispozici Moravská zemská knihovna.

U systému Kramerius 4 je jako úložiště použit open-source systém Fedora, který umožňuje spravovat, linkovat a chránit digitální obsah systému.¹¹ Další technické zázemí je podobné jako

---

¹⁰ Graphical user interface (Grafické uživatelské rozhraní)

¹¹ Více na webových stránkách systému Fedora: *Fedora repositories* [online]. [2012] [cit. 2012-07-27]. Dostupné z: <http://www.fedora-commons.org/>.

u předchozí verze – systém je založený na technologii Java JDK 1.6, což umožňuje využívat jakýkoli aplikační server (třeba systémem Kramerius již dříve využívaný Apache-Tomcat), jenž je plně kompatibilní s platformou Java Enterprise Edition (JEE) (Foltýn, 2011, s. 91).

Kromě již dříve použitého nástroje pro vyhledávání Lucene je jako nové přidáno řešení Apache Solr, jenž umožňuje fasetové vyhledávání, které není závislé na stromově strukturovaném systému s jedním koncovým bodem. Podle doplňujících kritérií může uživatel postupně specifikovat svůj dotaz, aby se tak dostal ke komplexnějšímu výsledku (Foltýn, 2011, s. 91).

Verze 4 tak již nepoužívá hierarchickou stromovou strukturu metadat (např. monografie-svazek-stránka), nýbrž tzv. vazby RDF, jež fungují v úložišti Fedora (které již není hierarchické). Vazby RDF propojují stromové struktury a umožňují do budoucna přidávat další typy dokumentů (tedy nejen periodika a monografie). (Kramerius, Google Code, 2012).

V roce 2011 byla spuštěna na webu Moravské zemské knihovny plnohodnotná verze K4. V současnosti (červenec 2012) je on-line dostupný Kramerius 4 ve čtyřech institucích a dá se očekávat, že se v nejbližší době se přidají další.¹² Další vývoj verze K4 probíhá prostřednictvím služby Google Code,¹³ jež slouží mimo jiné i k připomínkování aktuální verze systému a případní zájemci o instalaci K4 ve své instituci si zde mohou stáhnout celý instalační balíček.

Podoba uživatelského rozhraní se v průběhu vývoje měnila a ani po prvním oficiálním spuštění K4 v MZK nebyla konečná. Starší a novější podobu je možné porovnat níže na *obrázcích č. 3 a č. 4*. Základním kamenem rozhraní pro vyhledávání ve verzi K4 je klasické okno, prostřednictvím kterého je vyhledáváno jak v popisných údajích, tak ve fulltextu. Oproti předchozí verzi grafického uživatelského rozhraní K4 (viz *obr. č. 3*) zmizela okna pro vyhledávání podle názvu dokumentu a jména autora. Ty uživatel nalezne (společně s dalšími atributy a selekčními poli – ISBN/ISSN, MDT, DDT, rok vydání) až po kliknutí na odkaz pokročilé vyhledávání. Zajímavostí je, že se neotevře nové okno, pouze se v aktuální obrazovce rozvine malý formulář. Vyhledávání je navíc možné na všech úrovních – tj. v celém titulu, nebo

---

¹² Verzi Kramerius 4 prozatím nemá v provozu Národní knihovna ČR, jejíž systém obsahuje největší množství digitalizovaných bohemik z 19. a 20. století.

¹³ Více informací na: Kramerius: Kramerius system. GOOGLE. *Code Google* [online]. [2012] [cit. 2012-07-27]. Dostupné z: <http://code.google.com/p/kramerius/>.

pouze na vybrané stránce. Funguje taktéž vyhledávání pomocí logických operátorů a pravostranného rozšíření. U některých titulů (např. *Lidové Noviny*) je také možné vyhledávat i názvy novinových článků.

Co se týče navigace, v nové verzi zmizela postranní nabídka a nahradila jí časová osa, kde je možné vybrat si konkrétní rok vydání dokumentu (např. z důvodu vyhledávání materiálů k určité události), případně je možné stanovit zde konkrétní časové rozmezí.

Horní nabídková lišta byla lépe zvýrazněna a zůstaly v ní jenom některé funkce (tentokrát jsou již všechny funkční):

- výběr jazyka (angličtina/čeština)
- nápověda
- návrat na úvodní stránku
- registrace
- přihlášení

Význam posledních dvou možností je mírně problematický. První z nich nemá prozatím žádný význam (pouze dojde k jakési „aktivaci“ uživatelského účtu), druhá možnost umožňuje vstup do administrátorského rozhraní, tudíž ji běžný uživatel nevyužije.

Výrazným prvkem nové verze se stala druhá vodorovná nabídka, kde má uživatel možnost vybírat z těchto variant:

- *Vybrané tituly*
- *Nežžádanější tituly*
- *Nejnovější tituly*
- *Navigace*
- *Tituly*
- *Autoři*
- *Virtuální sbírky*
- *Informace*

První tři položky nejspíše nenajdou příliš velké využití – *Vybrané tituly* jsou dokumenty, jež vybral administrátor systému – to ovšem neznamená, že se o ně bude zajímat i badatel. To samé platí i pro *Nežžádanější* a *Nejnovější* (myšleno ve smyslu „naposledy přidané“) tituly. O připomínkách k těmto položkám se lze dozvědět více ve výsledcích uživatelského průzkumu.

Další tři možnosti však mají zásadní význam – odkaz *Navigace* zavede uživatele do menu, v němž je možné specifikovat výběr dokumentu podle jeho typu, klíčového slova, jazyka a dostupnosti. Jednotlivé podmínky se dají posléze vršit na sebe a samozřejmě i kombinovat s časovou osou (datum nebo časové rozmezí se však musí specifikovat jako první). Pokud si některou ze specifikací uživatel zvolí, najde systém všechny dokumenty, které jí odpovídají. Ostatní kritéria se přesunou do levé části obrazovky a je možné je přidávat do složky „použitá omezení“ a zpřesňovat tak vyhledávání. Tato funkce tedy přináší novou alternativu pro vyhledávání v obsahu digitální knihovny a usnadňuje tak uživateli práci.

Další dvě položky – *Autoři* a *Tituly* nabízejí abecedně řazený seznam, v němž lze jednoduše vyhledávat, čímž značně zjednodušují staré abecední řazení ve verzi K3. Záložka – *Virtuální sbírka* zatím pravděpodobně není dokončená – jsou v ní pouze odkazy na několik posledních titulů z produkce nakladatelství Academia, jež navíc nelze zobrazit ze vzdáleného počítače.

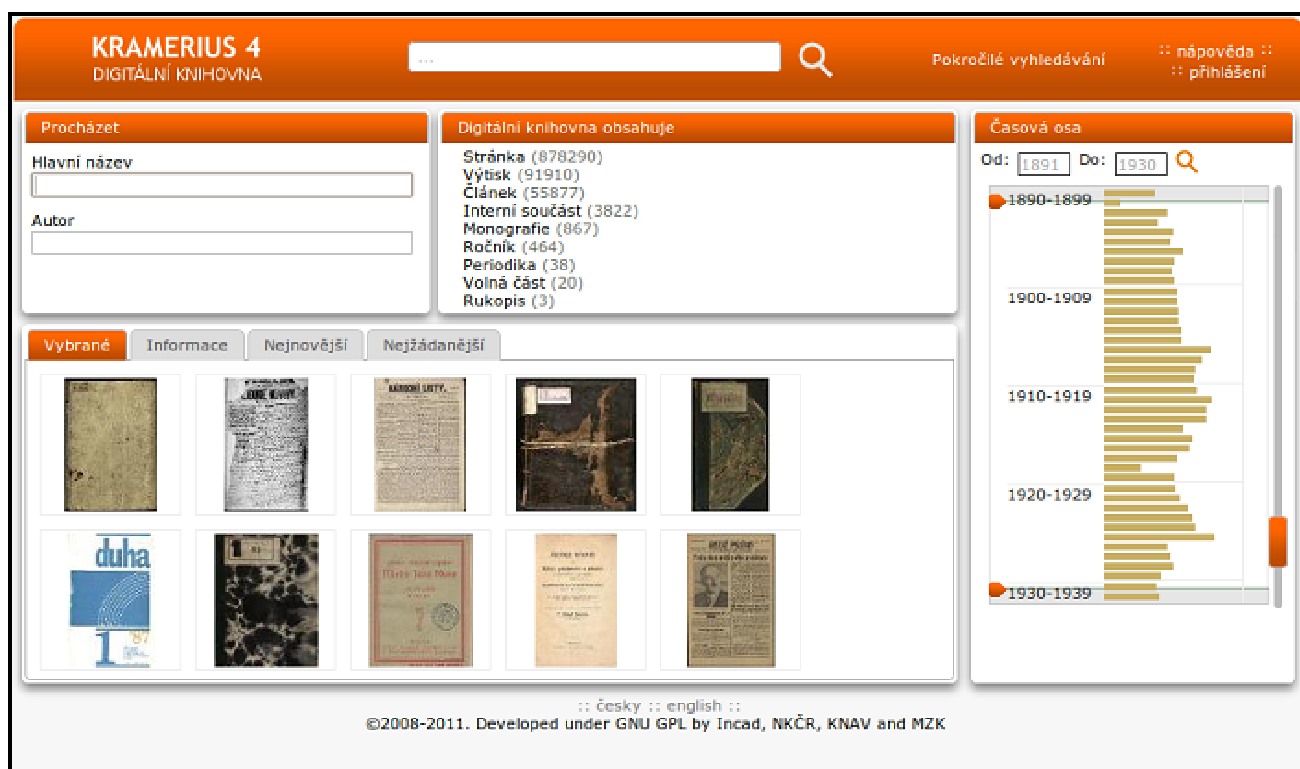
Důležitou skutečností je, že Kramerius 4 již nepodporuje pouze zobrazování podle starého dělení – Periodika/Monografie, ale umožňuje přidávat do DK jako samostatné typy další druhy dokumentů: rukopisy, mapy či grafiky (Foltýn, 2011, s. 96). Nová verze tak dává institucím mnohem více možností ve zpřístupňování různých typů dokumentů.

Mód zobrazení dokumentů nabízí zvětšení přes celou obrazovku, jednoduché přecházení na další stranu a řadu funkcí – zobrazení metadat, trvalého URL, generování PDF (zůstává omezení 20-ti stran), stáhnutí obrazového souboru a hlavně – možnost uživatelského připomínkování dokumentu. Zajímavou novinkou je zobrazení strojově čitelného textu vzniklého po aplikaci OCR metody (nefunguje všude).

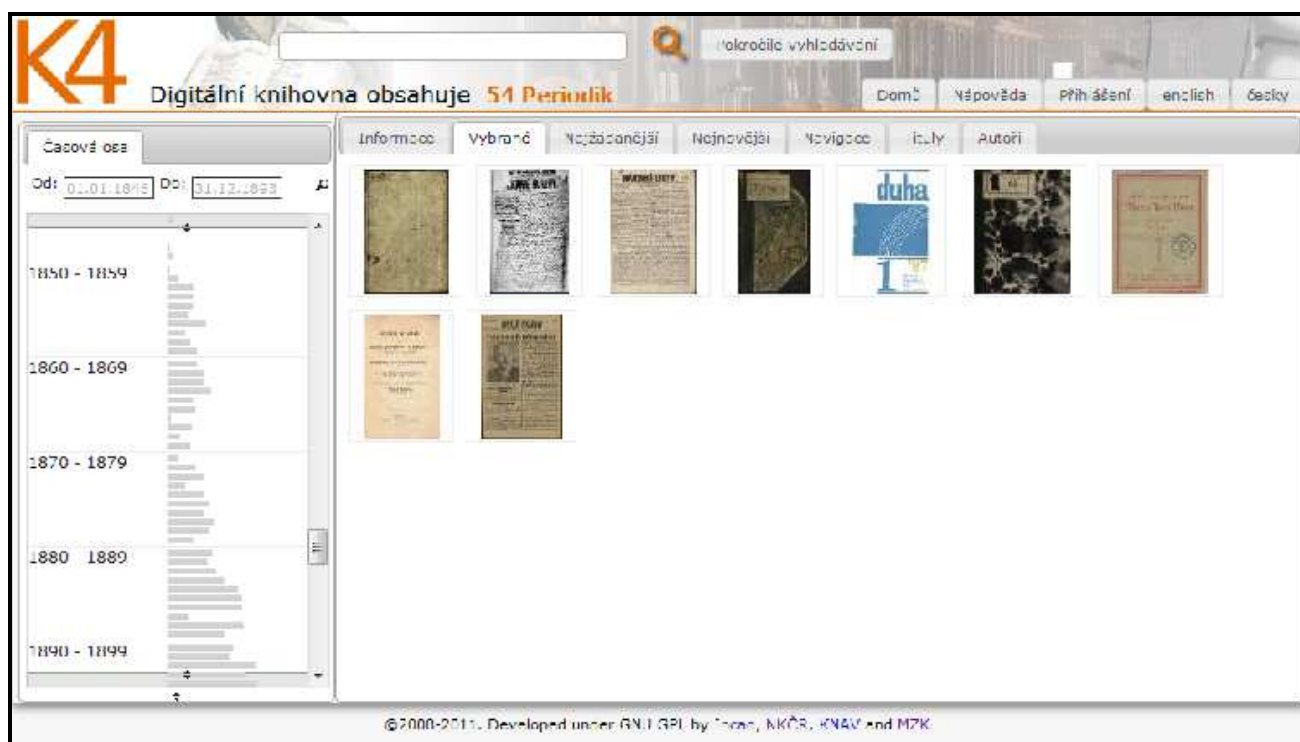
Volba formátu zobrazovaných dokumentů je ovlivněna předchozí zpřístupňovací politikou – opět dominuje formát DjVu, avšak do budoucna se počítá s formátem JPEG2000, jenž K4 podporuje – tento formát bude standardem i pro Národní digitální knihovnu (společně s formátem PDF a klasickým formátem JPEG) (Nové standardy digitalizace, 2012). Podobná situace je s použitím formátů metadat (MODS pro popis, METS jako strukturální, MIX a PREMIS pro archivaci).

Závěrečnému kritickému hodnocení digitální knihovny Kramerius 4 bude věnována pozornost v podkapitole hodnotící výsledky uživatelského průzkumu – část jeho dotazů se dotýkala právě změn, jež nová verze přinesla.

Obrázek č. 3: Starší verze uživatelského rozhraní systému Kramerius 4¹⁴

Obrázek č. 4: Novější verze uživatelského rozhraní systému Kramerius 4¹⁵

¹⁴ Zdroj: Kramerius 4 [online digitální knihovna]. ©2008-2011 [cit 2012-01-10]. Již nedostupné.

¹⁵ Zdroj: Kramerius 4 [online digitální knihovna]. ©2008-2011 [cit 2012-07-27]. Dostupné z : <http://kramerius.mzk.cz/>.

1.3 Problémy spojené se zpřístupňováním dokumentů v DK Kramerius

1.3.1 Omezení přístupnosti dokumentů

Na rozdíl od jiných digitálních knihoven, kam často příspěvky putují se svolením vlastníků práv, DK Kramerius je pouze jedním z výstupů projektů ochranného reformátování, které nedělá rozdíl mezi chráněnými a nechráněnými díly.

Na dokumenty uveřejňované v portálu Kramerius se vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. a jeho novela z r. 2006 – jedná se o tzv. Autorský zákon. Ten mimo jiné uvádí, že dílo je možno volně uveřejnit 70 let po úmrtí autora (Česko, 2006, Zákon č. 121/2000 S., §27, odst. 1). V případě spoluautorských děl je povoleno dílo uveřejnit 70 let od úmrtí posledního žijícího autora takového díla (Česko, 2006, §27, odst. 2). Výjimky platí pouze u anonymních děl, kdy je volné zveřejnění umožněno již 70 let po vydání díla (Česko, 2006, §27, odst. 4). Ustanovení tohoto zákona tak zásadně ovlivňují míru využitelnosti DK Kramerius, poněvadž omezují možnost prohlédnout si (popřípadě stáhnout) dokument z jakéhokoliv místa, odkud je možné se připojit na internet.

1.3.2 Řešení problémů spojených se zpřístupňováním dokumentů

V Národní knihovně ČR byla řešena situace takto: aby byla zajištěna právní bezúhonnost, byla hranice veřejné přístupnosti dokumentů umístěných v DK Kramerius stanovena na 120 let a více pro periodika a 130 a více let pro monografie (Jílková, 2010, s. 38). Toto samozřejmě platí pouze pro monografie, u jejichž autorů není stoprocentně jisté, že uplynulo 70 let od jejich smrti.

Neveřejné dokumenty tak lze zobrazit pouze v prostorách knihovny, která je vlastní.¹⁶ Zde se však nabízí otázka, proč by si měl uživatel prohlížet dokumenty na terminálech (uživatelských PC stanicích), když si je může ve většině případů objednat ve fyzické podobě. Navíc, uživatel si nemůže pro osobní potřebu dokument z těchto terminálů ani stáhnout ani ofotit (Košťálová, e-mailová komunikace, 2012). Má možnost si tyto dokumenty pouze vytisknout nebo objednat jejich kopii v papírové podobě, což ovšem stojí nějaké peníze a v případě uživatelů, kteří hledají podklady k určité problematice na dálku, je to prakticky nevyužitelné (nemají jistotu, že

---

¹⁶ Jedinou alternativou, jak legálně volně zpřístupnit dokumenty, jež jsou chráněny Autorským zákonem, je smlouva s vlastníkem autorských práv.

dostanou ty informace, které hledali). Mnohem snadnější je tak pro ně alternativa, kdy si objednájí dokument ve fyzické podobě a ofotí si ho vlastním doneseným zařízením. Tímto by však existence neveřejných dokumentů v DK Kramerius postrádala jakýkoliv smysl. Než však budou vyneseny definitivní závěry, bude vhodné zeptat se na tuto problematiku uživatelů. Jejich názory se objeví v části zabývající se uživatelským průzkumem.

Výjimku v zákazu volného zpřístupňování děl mohou tvořit díla prokazatelně zveřejněná v zahraničí. (Jílková, 2010, s. 38). V tomto případě pak může docházet ke komplikovaným situacím, třeba jako v případě tzv. vojenských schematismů (přehledů ozbrojených sil). Zatímco schematismy, jež vycházely do počátku roku 1919 ve Vídni pod hlavičkou Rakouska-Uherska, jsou volně dostupné, schematismy vydávané již v samostatné Československé republice, mohou být zobrazovány pouze v prostorách instituce, jež je vlastní. Všechny tyto schematismy mají kolektivní autorství a jejich tvůrci (když to pojmem trochu morbidněji – data jejich úmrtí) jdou velice těžko dohledat. Uživatel si však z tohoto může odnést maximálně pocit zmatenosti. Je tedy důležité, aby byl podrobně informován o tom, proč daný dokument nelze zobrazit a jaké mu daná instituce nabízí alternativy – znechucený a zmatený badatel totiž těžko najde k digitální knihovně pozitivní vztah a zvykne si na její pravidelné využívání.

Aktivitu v tomto směru vyvíjí Moravská zemská knihovna. V průběhu roku 2012 se začala u neveřejných dokumentů objevovat podrobnější vysvětlení a alternativy, jak postupovat, pokud není požadovaný dokument volně dostupný. Je zde přesně vyjádřeno, proč daný dokument nemůže být zpřístupněn veřejně, nastíněna možnost prohlédnout si ho v prostorách MZK, přičemž je přiznán hlavní handicap, a to nemožnost získat elektronickou kopii dokumentu. Připojena je i zajímavá výzva badatelům, aby nahlásili knihovně titul, o němž jsou přesvědčeni, že se na něj nevztahují omezení autorského zákona a měl by být tudíž zpřístupněn. V tomto ohledu by se jistě mohly ostatní instituce od MZK inspirovat. MZK má navíc tu výhodu, že verze K4, kterou má v provozu, umí selektovat veřejné dokumenty od těch neveřejných a libovolně toto vyhledávací kritérium přidávat a odebírat, zatímco ve verzi K3 lze tuto podmínku specifikovat pouze u obrazovky pokročilého vyhledávání.

V tuto chvíli by měla určitě přijít na uvážení otázka striktního dodržování hranice 70-ti let po smrti autora. Je velmi málo pravděpodobné, že by se např. v případě zveřejněného článku z *Národních listů* z roku 1917 ozvali dědicové autora s tím, že jejich předek zemřel teprve před 65-ti lety a dovolávali by se svých práv. Nicméně u každého volně zpřístupněného dokumentu tato možnost hrozí, tudíž knihovny jsou ve volném zpřístupňování dokumentů velice opatrné a

většinou se snaží dodržovat hranici stanovenou Národní knihovnou ČR, kterou momentálně tvoří rok 1880 pro monografie a 1890 pro periodika. (Kramerius, 2012) V případě významných periodik však může dojít k situaci, kdy knihovna i přes omezení daná Autorským zákonem část starších dokumentů zveřejní – tento krok jistě může usnadnit práci badatelům zabývajícím se např. obdobím první světové války či První republiky. V případě tiskovin, kde s největší pravděpodobností nehrozí, vzhledem k jejich charakteru, stížnost ze strany autorů a dědiců (za všechny uveďme *Rudé právo*), je dokonce možné uvažovat o jejich zveřejnění až po rok 1989. Toto všechno však závisí na zpřístupňovací politice konkrétní instituce.

Aktuální situace v oblasti zpřístupňování digitálních dokumentů se může alespoň částečně zlepšit díky připravované další novele Autorského zákona, ve které by mohl být zohledněn i Společný návrh knihoven, Svazu českých knihkupců a nakladatelů a některých kolektivních správců na znění výjimek a omezení práva autorského ve prospěch knihoven. Ten počítá mimo jiné s tím, že by bylo v budoucnu možné zpřístupňovat dokumenty chráněné Autorským zákonem i v knihovnách, které daný dokument nevlastní (Společný návrh knihoven, 2012). Tím by se alespoň částečně usnadnil přístup některých čtenářů k volně nezpřístupitelným dokumentům – jistě by bylo snazší zobrazit si dokument umístěný pouze v NK např. na intranetu vybrané moravské knihovny bez nutnosti zdlouhavého objednávání nebo dojíždění.

1.3.3 Závěr

Omezení vyplývající z autorského práva bohužel nedávají příliš alternativ, jak vylepšit možnosti zpřístupnění digitálních dokumentů. Z chystané novely můžeme očekávat jistá zlepšení, avšak striktní 70-ti letá hranice bude muset být respektovaná i nadále (alespoň tedy oficiálně). Uživatelé přistupující k DK Kramerius z domova tak musí stále počítat s tím, že se jim podaří plnohodnotně zobrazit pouze starší dokumenty, byť se nedá např. u předválečných periodik racionálně předpokládat, že by bylo jejich volné zpřístupňování nějak postihováno.

Otázkou zůstává, zda má smysl zobrazovat v DK Kramerius odkazy na neveřejné dokumenty. Na druhou stranu, několik argumentů „pro“ se nabízí – jsou to možné budoucí změny v Autorském zákonu, možnost fulltextového prohledávání dokumentů (i těch neveřejných – o jeho úskalích bude podrobněji pojednáno v následující kapitole), rychlý přístup k hledanému dokumentu (pokud uživatel ví, co hledá a potřebuje co nejrychleji získat určitou informaci) a

také funkce spolehlivého úložiště digitálních kopií pro dobu budoucí. Další argumenty pro i proti zachování těchto dokumentů budou jistě předneseny ve výsledcích uživatelského průzkumu.

1.4 Problematika OCR

1.4.1 Možnosti OCR a využití jeho výsledků v praxi

Jednou ze zásadních funkcí obou dostupných verzí DK Kramerius je možnost fulltextového prohledávání. To je založeno na open-source řešení LUCENE, přičemž jako zdroj pro vyhledávání slouží soubory ve formátu TXT, jež obsahují plné texty převedené pomocí metody OCR¹⁷ do strojově čitelné podoby, aby mohly být následně texty indexovány.

Základní pole pro vyhledávání umožňuje uživateli zadávat termíny, které nalezne nejen v popisných metadatech (název, autor...), ale právě i v plných textech, takže výsledky takového vyhledávání, ke kterému se většina uživatelů pravděpodobně uchýlí, budou mít zásadní vliv na spokojenost badatele s množstvím a relevancí dokumentů, které v digitální knihovně najde.

Je jasné, že kvalita vyhledávání je zásadně ovlivněna uživatelskými rešeršními dovednostmi, které může tvůrce či správce systému ovlivnit uživatelsky orientovaným rozhraním nebo přehlednou a zároveň jednoduchou nápovědou. Uživatelé také mohou limitovat jeho vlastní omezené znalosti staršího českého pravopisu, což platí hlavně pro dokumenty z 19. století (např. využívání „w“ místo dnes běžného jednoduchého „v“).

Ani zkušený rešeršér a znalec jazyka však nenalezne ve fulltextovém vyhledávání všechny požadované termíny. Důvodem je nedokonalost OCR aplikovaného na původní texty. To je dáno několika aspekty – je to v první řadě špatný stav papíru – konkrétně jeho zbarvení, jenž zapříčiňuje skutečnost, že některé znaky mohou při převodu do binární podoby částečně splynout se svým pozadím a nezobrazí se tak v textovém souboru správně. Tomuto problému se dá částečně předejít různými úpravami zdigitalizovaného dokumentu (zvýšení kontrastu, odstranění prosvítajícího tisku z druhé strany), avšak nikdy nebude výsledek na takové úrovni, aby byly všechny znaky převoditelné do strojově čitelné podoby (Polišenský, 2011, s. 80). Další překážkou může být druh písma – např. v případě fraktury (tištěné novogotické písmo), která se na našem území používala běžně v 1. pol. 19. stol. (v oblastech s převahou německy mluvícího

---

¹⁷ OCR – Optical Character Recognition (Optické rozpoznávání znaků)

obyvatelstva ještě v 1. polovině století dvacátého), jsou výsledky OCR dosti neuspokojivé (Polišenský, 2011, s. 80).

K eliminaci tohoto problému byl v rámci projektu „Optimalizace nástrojů pro digitalizaci tištěných dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru“ vytvořen v Národní knihovně ČR nástroj CODEG 4, který umožňuje opravy rozpoznávaných textů (možnost porovnávání s originálním dokumentem). Tato aplikace slouží také k vytváření popisných metadat pro vnitřní části dokumentů (jednotlivé články, kapitoly apod.). Opravené a popsané texty jsou ukládány v centrální znalostní bázi.¹⁸ Opravy textu však zaberou velké penzum času, takže prozatím musí uživatel počítat s momentální garantovanou úspěšností OCR, která je 95 % zdárně převedených znaků (Ministerstvo kultury, 2011). Toto množství se zdá být poměrně dostačující do chvíle, než si uvědomíme dopad oněch 5 % na výsledky fulltextového vyhledávání. Za předpokladu, že je špatně převedeno 5 znaků ze 100 a každý znak bude vždy obsažen v jiném slově, nebudou výsledky vyhledávání zdaleka odpovídat skutečnému obsahu dokumentu. K tomu je ještě potřeba připočítat slova rozdělená na více řádků (což je časté hlavně u úzkých novinových sloupků).

Úspěšnost fulltextového vyhledávání bude alespoň v omezené formě vyzkoušena v následujícím testu.

1.4.2 Test úspěšnosti OCR

Krátký test má za úkol zjistit poměr úspěšně převedených slov do strojově čitelné podoby. Pro tento účel byla vybrána krátká zpráva z Národních listů (z 11. ledna 1880), pojednávající o britské koloniální politice v jižní Africe (konflikty s Búry).

Z celkového počtu 352 slov bylo nesprávně rozpoznáno 30 slov, což se dá jistě považovat za celkem dobrý výsledek. Musíme však připočítat 13 slov, která byla rozdělena na více řádků a tudíž (jak bylo v praxi otestováno) nevyhledatelná.

Celkem je tedy přibližně 12,2 % (8,5 % bez rozdělených slov) slov převedeno nesprávně. Je to jistě nezanedbatelné množství, které ovlivní výsledky vyhledávání, na druhou stranu to není fatální počet. Pokud bude navíc vycházeno ze zjištění, že nesprávně převedené znaky byly

---

¹⁸ Více v informací v: POLIŠENSKÝ, Jiří, 2011. CODEG 4 nástroj pro podporu OCR a tvorbu rozšířených metadat. In: *Knihovny současnosti 2011: sborník z 9. konference, konané 13.-15. září v Českých Budějovicích*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, s. 80-89. ISBN 978-80-86249-62-9. Dostupné z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2011/sbornik_2011.pdf.

v originálním textu ve většině případů špatně rozpoznatelné i lidským okem (nekvalitní tisk, přepisované znaky), můžeme považovat výsledky současného nástroje OCR za uspokojivé.

Samozřejmě, kdyby byl tento test aplikován na více různorodých digitalizovaných textů, vyšly by nám trochu jiné výsledky (jak lepší, tak i horší – podle kvality tehdejšího tisku, úrovně degradace dokumentu a druhu tištěného písma). Z testu tedy není možné vyvozovat absolutní závěry – na to byl testovaný vzorek až příliš malý – nicméně alespoň částečně nastínil úspěšnost rozpoznávání originálních textů a jejich převádění do strojově čitelné podoby. Vzhledem k tomu, že současná kvalita OCR se momentálně již nedá nijak zásadně vylepšit, určitě je vhodné doplnit tento nástroj o výše uvedené metody a aplikace, jež jsou momentálně vyvíjeny a zaváděny (viz. kapitola 1.4.1 a zmínka o nástroji CODEG 4).

2 Průzkum využívanosti DK Kramerius

2.1 Úvod, formulace cílů a metod

Ochranné reformátování (digitalizace) bohemik vydaných v 19. a 20. století nemá za cíl pouze zachránit dokumenty ohrožené degradací originálního nosiče – tj. papíru. Jeho druhým cílem je co nejsnadnější zpřístupnění těchto reformátovaných dokumentů veřejnosti. Vlastně i první cíl – záchrana kulturního dědictví pro budoucnost - má s tím druhým leccos společného: nabízí se zde otázka, k čemu by záchrana dokumentů byla, když by si je posléze nikdo nepřečetl.

Proto je nezbytné přistupovat k problematice zpřístupňování digitálních dokumentů se stejnou důkladností, jako k jejich dlouhodobé archivaci a uchovávání. Jedním z nejdůležitějších aspektů zpřístupňování je pak přirozeně názor samotných koncových uživatelů, pro něž je digitální knihovna zpřístupňující tyto dokumenty určena. Knihovník/IT pracovník dané instituce je sice schopný systém pro zpřístupnění uvést do provozu a zajistit mu obsah, avšak jeho pohled na věc se může podstatně lišit od pohledu běžného uživatele. Nejde jenom obecně o problematiku HCI¹⁹, ale také o potřeby specifických skupin uživatelů, což platí dvakrát v případě digitální knihovny Kramerius.

Jelikož následující popis přípravy průzkumu by měl být jakýmsi průvodcem po úvahách, metodách a nástrojích, jež ovlivňovaly následný uživatelský průzkum, bude používán přítomný čas.

2.1.1 Základní cíle průzkumu

Předtím, než bude vybrán vzorek respondentů a dojde k rozhodnutí o technice sběru informací, je nejprve nutné stanovit si cíle průzkumu a základní hypotézy.

V tomto průzkumu jsou kladeny dvě základní otázky - nakolik je digitální knihovna Kramerius známá a využívaná ve vybrané skupině potencionálních uživatelů a jak jsou tito uživatelé s tímto systémem spokojeni a co by se na něm podle jejich názoru dalo vylepšit (druhou otázku lze samozřejmě položit už pouze těm osobám, jež mají s užíváním

---

¹⁹ Human-computer interaction

DK Kramerius nějakou zkušenost). Tyto otázky však obsahují řadu podotázek, které budou podrobněji rozvedeny v následujících pasážích.

Jak bylo uvedeno v předmluvě, autor této práce se pohyboval a stále i částečně pohybuje v historickovědním prostředí. Na základě svých osobních zkušeností dospěl k subjektivnímu závěru, že povědomí o digitální knihovně Kramerius není mezi veřejností zajímavější se o studium novodobých historických dokumentů příliš vysoké. Tato hypotéza je však vratká, poněvadž není podložena žádnými statistikami. Pro její potvrzení či vyvrácení bude nejhodnější kvantitativní analýza, jež bude použita v první fázi průzkumu.

Druhý okruh otázek vychází z pochybností ohledně přívětivosti uživatelského rozhraní, dostupnosti dokumentů a formy prezentace obsahu DK Kramerius. Ty by měl potvrdit/vyvrátit průzkum mezi skutečnými uživateli tohoto systému. Původně se měly jednotlivé otázky týkat pouze verze Kramerius 3, která byla do roku 2011 standardem ve všech knihovnách a paměťových institucích, jež systém Kramerius provozovaly. Avšak vzhledem k tomu, že v témže roce začala být zaváděna verze K4, budou některé otázky z druhé části průzkumu směřovány na tuto verzi a na její srovnání s jejím předchůdcem.

2.1.2 Výběr zkoumané skupiny

Nyní je nutné vybrat si pro potřeby průzkumu odpovídající skupinu respondentů. „Návštěvníci“ digitální knihovny Kramerius se s ohledem na její obsah budou pravděpodobně rekrutovat převážně z řad odborníků zabývajících se historickými či jinými příbuznými humanitními vědami. Alespoň do té doby, kdy v jejím obsahu budou převažovat dokumenty se starším datem vydání, které mají tu výhodu, že se na ně často již nevztahují autorská práva a jsou tak volně zpřístupnitelné. Jedna z nejvýznamnějších institucí odpovědných za vývoj DK Kramerius, Knihovna AV ČR, přispívá do své digitální knihovny²⁰ již také aktuálnějšími tituly, avšak u nich většinou platí omezení daná Autorským zákonem, tudíž se k těmto dokumentům může potenciální uživatel dostat pouze v prostorách Knihovny AV ČR. Pokud by se tato situace změnila, lze předpokládat využití DK Kramerius (alespoň tedy v případě Knihovny AV ČR) v mnoha dalších vědních oborech.

---

²⁰ Kramerius 4 [online digitální knihovna]. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, c2008-2011 [cit 2012-07-27]. Dostupný z WWW: <http://kramerius.mzk.cz>

V návaznosti na výše uvedenou úvahu budou v tomto průzkumu zjišťovány postoje a názory potencionálních uživatelů, kteří svým zaměřením spadají do oblasti historických věd. V různých verzích a instalacích DK Kramerius se nalézají převážně bohemikální produkce z 19. a 20. století. Vybraná cílová skupina, jíž tvoří uživatelé zabývající se historií, zde tak může najít jak historické (převážně písemné) prameny, tak i část tuzemské odborné literatury vázající se k historické problematice. Forma, jakou tato vybraná skupina na DK Kramerius nahlíží a jak k ní přistupuje, pak může být jedním z klíčových faktorů celkové využívanosti a spokojenosti s touto digitální knihovnou.

V rámci možností je samozřejmě nemožné vybrat k průzkumu všechny osoby, jež by mohly odpovídat výše specifikovanému kritériu (zájem o historii). Proto je potřeba si oblast dotazovaných potencionálních uživatelů zúžit. V tuto chvíli lze vymezit tři skupiny podle statutu. Jednak to jsou vědečtí pracovníci a pedagogové, dále vysokoškolští studenti historických věd a nakonec zájemci z řad odborné veřejnosti. Do poslední skupiny lze pro potřeby této práce zařadit všechny osoby, jež jeví hlubší zájem o historii, avšak nestudují ji, ani to není jejich profese.

Jak již vyplývá z názvu této práce, byli jako zkoumaná skupina vybráni vysokoškolští studenti. Pro výběr studentů na úkor vědeckých pracovníků hovoří dva argumenty: Studenti mají větší početní zastoupení a dá se u nich předpokládat vřelejší vztah k informačním technologiím, než u starších vědeckých pracovníků. Zástupce odborné veřejnosti limituje oproti studentům skutečnost, že je jejich skupina velice obtížně vymezitelná. Naopak pojem student lze vymezit stanovením jednoduché operační definice: *student je osoba, jež je momentálně zapsána ke studiu na vysoké škole.*

Samozřejmě i výběr studentů má svá negativa, která mohou v podobě proměnných výrazně ovlivnit výsledky průzkumu. Budou probrány při přípravě otázek a spolu s jejich výčtem se pokusíme aplikovat metody, jež tato zkrácení alespoň částečně eliminují.

Vzhledem ke skutečnosti, že autor této práce studuje na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a navíc dříve studoval právě obor Historie, byli vybráni právě studenti a doktorandi spadající pod studijní program Historické vědy akreditovaný na FF UK. Výběr této populační skupiny byl ovlivněn hlavně znalostí prostředí a také snadnější dostupností respondentů. Kromě studentů bakalářského a magisterského studia bylo nanejvýš nutné zahrnout do průzkumu i doktorandy – jejich zkušenosti a větší specializace nabízí mnohem kvalitnější zpětnou vazbu ve zkoumané problematice.

2.1.3 Pilotní studie

Podle Miroslava Dismana je nanejvýš vhodné provést před vlastní přípravou a dotazováním, tzv. pilotní studii, jež má za cíl zjistit, zda informace, kterou požadujeme, skutečně v populaci existuje a zda je dosažitelná (provést to můžeme například formou nestandardizovaného rozhovoru s několika představiteli cílové skupiny). Toto však platí hlavně pro případ, že nemáme hlubokou znalost o cílové populaci (DISMAN, 2011, s. 121). V našem případě by se dalo konstatovat, že pilotní studie zapříčinila zpracování tohoto průzkumu. Vycházelo se z neformálních rozhovorů s vybranými studenty z cílové populace, kde byli dotazováni na jejich znalost digitální knihovny Kramerius a jejich názory na ní. Právě jejich odpovědi, jež z velké části odpovídaly výše zmíněným hypotézám, přesvědčily autora této práce o provedení rozsáhlejšího průzkumu.

2.1.4 Technika sběru informací

Nyní se dostáváme k rozhodnutí o technice sběru informací. Jelikož měl být průzkum proveden dvoukolově, jednotlivé techniky se budou mírně lišit. Jak bylo naznačeno výše, v prvním kole bude proveden relativně jednoduchý kvantitativní výzkum formou „zaškrťovacího“ dotazníku, přičemž však bude za určitých podmínek obohacen o jednu doplňovací otázku. Jelikož se první část průzkumu nezabývá samotnou podobou a funkcionalitou DK Kramerius, není nezbytně nutné, aby respondenti tento systém znali. To umožňuje získat co nejvíce odpovědí, a proto budou patřit do zkoumané skupiny všichni studenti, kteří jsou zapsaní ke studiu na FF UK ve studijním programu Historické vědy. Tato specifikace se může zdát příliš povrchní – bude rozvedena v následující kapitole.

Po zodpovězení otázek položených ve druhém kole již bude nutné, aby respondent DK Kramerius alespoň zběžně znal. Proto budou osloveni hlavně ti respondenti z 1. kola, kteří se s tímto systémem již setkali a lze tak od nich získat více názorů a informací. Počet zkoumaných osob tudíž nebude tak vysoký, jako tomu bylo v případě prvního kola. Na druhou stranu je zde šance získat mnohem větší množství informací, poněvadž respondenti již nebudou vybírat z nabízených odpovědí, ale mohou již samostatně prezentovat své názory. Bude jim totiž předložen (zaslán) dotazník se sérií otázek, jež se zabývají problematickými částmi DK Kramerius a respondenti budou vyzváni, aby se k nim samostatně vyjádřili. Vzhledem k větší náročnosti druhého dotazníku je zde hrozba, že ho dotazovaní studenti nebudou ochotni vyplnit.

Proto bude zaslán pouze těm osobám, které v prvním kole projeví zájem i nadále se účastnit průzkumu.

2.1.5 Charakteristika zkoumané skupiny

V předchozí podkapitole bylo uvedeno, že průzkum bude proveden mezi těmi studenty FF UK, kteří jsou zapsáni ve studijním programu Historické vědy. Tento program v sobě však zahrnuje několik samostatných studijních oborů, které se od sebe v některých případech celkem výrazně liší.

Vzhledem k tomu, že se vysokoškolské akreditace často mění, není úplně možné přesně vymezit názvy jednotlivých oborů a specializací, jež jsou v tomto programu vyučovány, rámcově to však jde. Pod program Historické vědy spadají tyto obory: Historie, Historie-Evropská studia, Archivnictví a pomocné vědy historické, Etnologie, Pravěká a ranně středověká archeologie, Klasická archeologie a Egyptologie. Studenti posledně jmenovaného oboru byli z výběru vyřazeni, neboť je svým zaměřením až příliš vzdálen obsahu většiny dokumentů, jež jsou umístěny v různých instalacích digitální knihovny Kramerius.

Mírně problematická je i skupina studentů Archeologie. Jelikož archeologie není věda, jež by se zabývala primárně písemnými prameny, bude DK Kramerius v tomto ohledu velmi málo využitelná. Pokud se navíc archeolog uchýlí ke studiu historických písemných pramenů, rozhodně se nebude jednat o bohemikální dokumenty z 19. a 20. století. Na druhou stranu i student archeologie může zkoumanou digitální knihovnu využít, jelikož se v ní mohou nacházet odborné články z jeho oboru (například ve verzi DK Kramerius, kterou má v provozu Knihovna Akademie věd, jež digitálně zpřístupňuje knižní produkci své mateřské instituce). Nakonec byli tedy zařazeni do výběru i studenti Archeologie s tím, že vyhodnocení výzkumu bude brát v potaz menší míru jejich motivace navštěvovat DK Kramerius. To samé může platit pro studenty Historie, jež jsou již profilováni např. na středověké nebo světové dějiny. Další odchylku můžou způsobit studenti nižších ročníků bakalářského studia, u kterých je možné předpokládat, že nejeví ještě tak intenzivní zájem o studium pramenů a ke studiu jim stačí základní dobře dostupná literatura.

Pro podchycení všech těchto výjimek byly do prvního dotazníku zařazeny doplňující otázky – podrobnému rozboru a zdůvodnění jejich zařazení se budeme věnovat v dalších kapitolách.

2.1.6 Výběr nástroje pro sběr informací

Pro uspokojivou návratnost dotazníků a možnosti následného zpracování výsledků průzkumu je nesmírně důležitý nástroj, jakým budeme dotazník zpracovávat a šířit. Na výběr byly dvě možnosti – papírový nebo elektronický dotazník. Pokud by byla vybrána tradiční forma průzkumu, tedy distribuce a následné sbírání papírových dotazníků, náklady a doba potřebná pro průzkum by neúměrně vzrostly a navíc by musely být jeho výsledky zpracovávány manuálně. Naopak, elektronický dotazník ušetří čas i náklady a při využití některé z nabízených webových služeb je možné efektivně a částečně i automaticky zpracovávat výsledná data.

Pro účely průzkumu byla využita služba Google docs, jež umožňuje vytvořit libovolný dotazník (tzv. *Spreadsheet*), jemuž bude automaticky přiděleno URL, které může být následně rozesíláno jako odkaz na elektronický dotazník. Služba umožňuje vytvářet jak otázky s přednastavenými variantami odpovědi, tak dotazy, na něž je nutné odpovídat vlastními slovy. Navíc je zde umožněno odkazovat z jednoho dotazu na druhý podle toho, jakou variantu odpovědi si respondent vybral. Dotazník může být na webu zveřejněn libovolně dlouhou dobu a jeho kvantitativní část může být automaticky zpracována s výstupem ve formě grafů s procentuálními údaji. Všechna data získaná z odpovědí jsou pak zveřejněna v tabulce, s níž lze posléze manipulovat např. v programu Microsoft Excel nebo Open Office Calc.

2.2 Konstrukce dotazníku k první části průzkumu

Jak již bylo uvedeno, první část průzkumu měla mít převážně kvantitativní charakter. Protože byla potřeba co největší návratnost, byl dotazník koncipován tak, aby respondenta co nejméně zdržel – tvořili ho tedy převážně jednoduché „zaškrťovací“ otázky. Jejich počet se u každého respondenta měnil v závislosti na tom, jak na jednotlivé dotazy odpovídal. Maximální počet otázek byl 6 + 1 nepovinná položka, jež se týkala výzvy k dobrovolné účasti ve druhém kole průzkumu. Studenti měli možnost zveřejnit svoji e-mailovou adresu, na kterou by jim byl později zaslány další otázky týkající se DK Kramerius. Pokud se respondent „vydal“ nejkratší cestou, stačilo mu odpovědět na pouhé čtyři dotazy. Když pomineme závěrečnou výzvu, obsahoval dotazník pouze jedinou otázku s nutností odpovědět vlastními slovy. Ta se však nemusela objevit všem respondentům – opět záviselo na tom, jak odpovídali na předchozí dotazy.

2.2.1 Způsoby distribuce dotazníku

Dotazník byl rozeslán studentům oborů Historie, Historie-Evropská studia, Archeologie (klasické i pravěké), Archivnictví a pomocných věd historických a Etnologie. Pro získání co největší výpovědní hodnoty průzkumu bylo nanejvýš vhodné, aby byl dotazník rozeslán co největšímu počtu studentů. Jelikož u historických oborů neexistuje žádná elektronická konference, prostřednictvím které by se daly hromadně rozesílat e-maily, byl pro účely rozesílání dotazníků využit Studijní informační systém Univerzity Karlovy. K jeho použití však musel být získán souhlas vedoucí studijního oddělení, která k němu vyžadovala oficiální doporučení všech vedoucích základních součástí, pod které spadali studenti, kteří měli být osloveni (celkem 6 ústavů/kateder²¹). Po jejich získání byla prostřednictvím fakultního správce SIS zaslána studentům z vybraných oborů výzva se stručnými informacemi o systému a odkazem na dotazník. Celkem se jednalo o 1 451 osob. Výzva byla zaslána i těm studentům, kteří měli studium přerušeno nebo byli na zahraniční stáži.

Studenti byli formou e-mailu vyzváni, aby vyplnili na webu umístěný dotazník, ke kterému se dostali přes přiložený hypertextový odkaz. V průvodním textu (viz *příloha č. 1*) jim byly nastíněny důvody, proč výzvu k vyplnění dotazníku obdrželi a také zde byla stručně charakterizována digitální knihovna Kramerius, protože se předpokládala neznalost tohoto systému u řady dotazovaných. Bylo jim také vysvětleno, že digitální knihovna obsahuje kromě historických pramenů pro české dějiny 19. a 20. století také další odborné publikace, o něž mohou mít zájem také studenti jiných historickovědných specializací. V úvodu samotného dotazníku pak samozřejmě nechyběly instrukce k jeho vyplnění. Celé znění dotazníku bude společně s průvodním dopisem a instrukcemi dostupné v přílohách (viz *Příloha č.1 a č. 2*). Je ho také stále možné zhlédnout na webové adrese, kde byl původně zveřejněn.²²

Ještě předtím, než byl dotazník „naostro“ rozeslán všem vybraným studentům, byl proveden tzv. předvýzkum. V rámci tohoto předvýzkumu byl dotazník předložen k vyplnění dvěma studentům ze zkoumané skupiny, aby bylo ověřeno, že vše funguje správně a případně byly opraveny nedostatky, na něž by upozornili „testovací“ respondenti. Až poté bylo přikročeno k hromadnému rozeslání dotazníků.

---

²¹ Ústav českých dějin, Ústav světových dějin, Ústav hospodářských a sociálních dějin, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, Ústav etnologie a Katedra pomocných věd historických a archivního studia.

²² Průzkum využitelnosti digitální knihovny Kramerius. GOOGLE. *Google docs* [online]. 2012 [cit. 2012-08-16]. Dostupné z: <https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dHdITjJJSzE1LUJtVV9fV0ZBWk13aIE6MQ>

2.2.2 Přehled a argumentace jednotlivých otázek

V následujícím textu bude nejprve uvedeno znění jednotlivých otázek, možné varianty odpovědi a nakonec komentář, kde budou uvedeny důvody volby vybrané otázky a cíle, jakých mělo být dosaženo po zhodnocení odpovědí. U prvních tří otázek jsou za jednotlivými variantami odpovědi uvedeny v závorce čísla otázek, na které byl respondent odkázán podle toho, zda si zvolil tu či onu odpověď.

Otázka č. 1: Znáte digitální knihovnu Kramerius, která elektronicky zpřístupňuje tištěná bohemika vydaná v 19. a 20. století?

- a) Ano, znám. (⇒ otáz. č. 3)
- b) Ne, nikdy jsem o ní neslyšel. (⇒ otáz. č. 2)
- c) Víím, že takové digitální knihovny (archive) existují, ale nevím o nich nic konkrétního (⇒ otáz. č. 2)

Alfou a omegou prvního kola průzkumu mezi studenty je odpověď na otázku, zda studenti historických věd (na FF UK jako vzorkové škole) digitální knihovnu Kramerius znají a využívají, případně proč tomu tak není.

Výsledky vzešlé z odpovědí na první otázku mají v první řadě prozradit, nakolik je Kramerius vůbec známý mezi odbornou veřejností, v našem případě mezi studenty programu Historické vědy na FF UK. Hypotéza je prozatím taková, že povědomí o tomto systému a možná i o digitálních knihovnách historických i současných dokumentů, není u studentů historických věd příliš vysoké.

Komentáře k jednotlivým variantám

- **Ano, znám.** *Tímto zjistíme, jak velké množství studentů má povědomí nebo aktivně využívá DK Kramerius. Při zaškrtnutí této možné odpovědi jsou respondenti odkazováni na otázku č. 3, která se snaží podrobněji zmapovat jejich vztah k DK Kramerius.*
- **Ne, nikdy jsem o ničem podobném neslyšel(a).** *Touto variantou podchytíme všechny respondenty, kteří Krameria neznají a navíc ani nemají povědomí o skutečnosti, že podobné projekty existují. Varianta navazuje otázkou č. 2, která zjišťuje ochotu studentů pracovat s takovýmito digitálními knihovnami.*

- *Vím, že digitální knihovny (archivy) existují, ale nevím o nich nic konkrétního. Tato varianta odpovědi sice také odkazuje na následující otázku č. 2, avšak je potřeba ji oddělit od předchozí varianty, neboť se snaží zachytit skupinu uživatelů, kteří mají alespoň určité povědomí či přímo zkušenosti s digitálními knihovnami či archivy.*

Otázka č. 2: Uvažoval(a) byste o využití digitální knihovny Kramerius jako alternativy ke studiu dokumentů v tradiční (papírové) podobě?

Ačkoliv systém neznáte, pokuste se na základě úvodních informací odpovědět.

- a) Ano. (⇒ otáz. č. 5)
- b) Pouze ve výjimečném případě, raději si dokument opatřím tradiční cestou. (⇒ ot. č. 5)
- c) Ne - bohemika vydaná v 19. a 20. století mě nezajímají. (⇒ otáz. č. 5)
- d) Ne - jiný důvod. (⇒ otáz. č. 4)

Tato otázka se zobrazí pouze těm respondentům, kteří Krameria neznají. Nemohou se tedy sice vyjadřovat obecně k systému samotnému, avšak je zbytečné je opustit hned po první otázce. Mohou minimálně vyjádřit svůj přístup k možnosti studia dokumentů v digitální podobě.

Komentáře k jednotlivým variantám

- **Ano.** Pokud mají k této možnosti kladný vztah, dá se očekávat, že část z nich se může v budoucnosti stát uživateli digitální knihovny Kramerius, tedy za předpokladu, že v něm najdou relevantní dokumenty.
- **Pouze ve výjimečném případě.** Pokud respondent označí tuto variantu, dá se předpokládat že studium dokumentů v tradiční době je mu bližší, nicméně dokumenty v digitální podobě ultimátně neodmítá a ve výjimečných případech je ochoten takovou alternativu využít.
- **Ne – Bohemika vydaná v 19. a 20. století mě nezajímají.** Vzhledem k tomu, že je průzkum prováděn mezi studenty všech historických věd a specializovaných oborů, je více než jasné, že pro část studentů jsou bohemika z 19. a 20. století naprosto nerelevantní pro studijní a vědeckou činnost. Na druhou stranu by byla škoda soustředit se kupříkladu pouze na studenty ze specializace České nejnovější dějiny, poněvadž i studenti z jiných zaměření mohou využít dokumenty obsažené v DK Kramerius, třeba z důvodu, že se mezi

nimi nachází starší vědecký článek z okruhu jejich zájmu. Každopádně je ale nutné vymezit si touto možností skupinu, která bude zohledněna v závěrečném hodnocení využívání.

- **Ne – jiný důvod.** Jiných důvodů, proč student zkoumanou digitální knihovnu neplánuje využívat, může být celá řada. Aby byly podchyceny všechny, byla přidána tato možnost odpovědi, která odkazuje na dotaz č. 4, jenž umožňuje respondentovi krátce vyjádřit důvody svého odmítavého stanoviska. Dá se zde tudíž očekávat velká variabilita odpovědí, které mohou nastítnit nevýhody digitálních knihoven obecně.

Otázka č. 3: Využíváte digitální knihovnu Kramerius?

- a) Ano. (⇒ otáz. č. 5)
- b) Zkoušel jsem s Krameriem pracovat, ale nevyhovuje mi. (⇒ otáz. č. 4)
- c) Ne - bohemika z 19. a 20. století mě nezajímají. (⇒ otáz. č. 5)
- d) Ne - jiný důvod. (⇒ otáz. č. 4)

Otázka č. 3 se zobrazí pouze těm respondentům, kteří odpověděli kladně na první otázku, tedy že znají DK Kramerius, nebo o ní alespoň slyšeli. Jejím úkolem je upřesnit vztah respondenta ke Krameriovi – tj. zda ho aktivně využívá, nebo ho má pouze v určitém povědomí.

Komentáře k jednotlivým variantám

- **Ano.** Touto odpovědí se respondent zařazuje do optimální skupiny uživatelů, která systém aktivně využívá, a tudíž je použitelná pro druhou fázi výzkumu, ve kterém budou vedeny s uživatelem rozhovory o podobě, funkcionalitě a obsahu DK Kramerius.
- **Zkoušel jsem s Krameriem pracovat, ale nevyhovuje mi.** Tato varianta odpovědi (společně s navazující otázkou č. 4) by měla načrtnout možné nedostatky, které DK Kramerius má. Odkazuje opět na otázku č. 4, kde může uživatel vyjádřit důvody nepoužívání tohoto informačního systému.
- **Ne – bohemika z 19 a 20. stol. mě nezajímají.** Tato možnost odpovědi má stejné důvody a očekávání, jako výše uvedená varianta stejného znění. Tuto variantu je nutné oddělit od níže uvedené, protože skupina studentů nevyužívající DK Kramerius z důvodu nerelevantnosti v něm obsažených dokumentů, bude pravděpodobně dosti významná.

- *Ne – jiný důvod. Tato odpověď opět odkazuje na otázku č. 4 – je však nutné ji oddělit od otázky Zkoušel jsem s Krameriem pracovat, ale nevyhovuje mi, poněvadž odděluje ty respondenty, kteří zaujali odmítavé stanovisko k zkoumanému informačnímu systému, aniž by ho vyzkoušeli, a ty, kteří s ním mají nějakou zkušenost.*

Otázka č. 4: Pokud Vám digitální knihovna Kramerius nevyhovuje/nemáte o ni zájem, mohli by jste uvést alespoň jeden důvod?

Tato otázka pomůže najít důvody odmítavého postoje studentů k systému Kramerius, případně k digitálním knihovnám obecně. Pokud by respondenti apriori neodmítali digitální knihovny a formu prezentace dokumentů v elektronické podobě jako celek, je zde příležitost získat podněty k dalšímu zlepšování DK Kramerius. Otázka nemá jako jediná v prvním kole průzkumu kvantitativní charakter, ale nedá se použít v druhé části průzkumu, jelikož tam by již všichni respondenti měli zkoumanou digitální knihovnu alespoň občasně navštěvovat.

Otázka č. 5: Jaký obor studujete?

Můžete zaškrtnout více možností.

- Historie
- Archivnictví a PVH/Veřejná správa a spisová služba
- Etnologie
- Archeologie

Otázka č. 6: V jakém jste ročníku?

Studenti pětiletého magisterského studia počítají I. cyklus jako bakalářské studium a II. cyklus jako navazující magisterské studium.

1. ročník bakalářského studia (Bc.)
2. ročník Bc.
3. ročník Bc.
4. a vyšší ročník Bc.
1. ročník navazujícího magisterského studia (NMgr.)
2. ročník NMgr.

g) 3. a vyšší ročník NMGr.

h) Doktorské studium

Poslední dvě otázky mají pomocný charakter. Pro správné zhodnocení výsledků průzkumu jsou však nezbytné. Dokáží totiž alespoň částečně eliminovat hrozbu špatné interpretace statistik, jež budou získány z předchozích odpovědí. V případě otázky č. 5 bylo potřeba alespoň rámcově rozdělit hlavní obory, jenž jsou v rámci studijního programu Historické vědy studovány. Každý z nich má svá specifika a při hodnocení výsledků průzkumu tak musí být brán zřetel na to, zda na daný dotaz odpovídal např. student Historie nebo Archeologie.

V ideálním případě by bylo vhodné rozdělit obory ještě na další specializace, což by například umožnilo oddělit např. ty studenty, kteří se zaměřují na české dějiny 19. a 20. století (a tudíž jsou optimálním uživatelem digitální knihovny Kramerius). Systém specializací a jednotlivých zaměření je však natolik komplikovaný, že by počet možných variant odpovědi neúměrně vzrostl a navíc by pravděpodobně došlo i ke zmatení studentů.

Poslední regulérní otázka týkající se fáze (ročníku) studia má podobnou funkci jako otázka předchozí. Pomůže lépe odhalit vztahy mezi zkoumanými proměnnými, což platí například pro znalost digitální knihovny Kramerius, jenž může být pravděpodobnější u studenta, jenž je v pozdější fázi studia, než u studenta prvního ročníku bakalářského studia. Samozřejmě je potřeba data získaná z posledních dvou otázek kombinovat a srovnávat, neboť nelze posuzovat jeden zjištěný vztah bez ohledu na možné vlivy dalších proměnných. Kupříkladu není automaticky jasné, že v případě studenta doktorandského studia bude vzhledem k jeho větším studijním zkušenostem stoupat pravděpodobnost jeho znalosti DK Kramerius. Ta totiž může být ovlivněna také studijním oborem.

Ještě zbývá doplnit, že respondenti měli u těchto posledních dvou otázek možnost zaškrtnout více možností, neboť řada z nich mohla studovat více oborů a to i v různých ročnících.

Závěrečná výzva: Pokud Vás digitální knihovna Kramerius zajímá a byli byste ochotni podílet se na druhé, kvalitativní části průzkumu, zanechte mi prosím níže e-mailový kontakt. Pokud ne, nechtě políčko prázdné.

Poslední položka dotazníku již není otázkou. Studenti jsou zde vyzváni, aby na bázi dobrovolnosti poskytli autorovi průzkumu svoji e-mailovou adresu. Tito studenti pak mohli být

později kontaktování pro účely uskutečnění druhé fáze průzkumu, kdy jim měl být předložen další dotazník zabývající se již podrobně samotným systémem Kramerius a jeho jednotlivými součástmi. Předpokladem bylo, aby systém alespoň zběžně znali, avšak e-mailovou adresu mohli zanechat všichni, jelikož nebylo jisté, zda se přihlásí dostatečný počet respondentů, kteří s DK Kramerius již někdy pracovali. I tak vše záviselo na případné ochotě dobrovolníků seznámit se s tímto systémem.

2.3 Vyhodnocení dotazníku k první části průzkumu

2.3.1 Návratnost dotazníku

Sběr dat z první fáze průzkumu probíhal od 22. do 31. 5. 2012 včetně, tj. 10 dní. Za tu dobu bylo nashromážděno 299 vyplněných dotazníků. Vzhledem k tomu, že výzvu k vyplnění mělo obdržet 1 451 studentů a doktorandů, byla celková návratnost dotazníku 20,7 %, tedy jedna pětina.

K tomuto faktickému konstatování je potřeba nastínit možné důvody, proč někteří studenti na dotazník nereagovali. Za předpokladu, že výzvu skutečně obdrželi, dá se kalkulovat s tím, že v danou chvíli neměli čas/ochotu/náladu dotazník vyplňovat – tento postoj pramení mimo jiné z velkého množství dotazníků, jimiž jsou nejen studenti v posledních letech zahlcováni. Je poté přirozené, že k dalším podobným výzvám přistupují s krajní nechutí, zvláště když se objeví v době začátku letního zkouškového období.

Další důvod je možné vidět v podcenění hodnoty osobního informačního příspěvku studenta, a to hlavně v případech, kdy je mu problematika digitální knihovny Kramerius zdánlivě naprosto vzdálená. V průvodním textu je sice uvedeno, že tento systém mohou využít i ti badatelé, kteří se přímo nezajímají o dějiny 19. a 20. století a je zde také zdůrazněn fakt, že hodnotné budou i názory studentů, jež tento systém neznají, avšak neznámé téma průzkumu může některým studentům připadat natolik odrazujícím faktorem, že k vyplňování dotazníku nepřistoupí. Tato skutečnost pak může mírně ovlivnit objektivnost dat získaných z první otázky, kde by mohl být poměr respondentů nemajících povědomí o DK Kramerius vyšší, pokud by se všichni oslovení studenti rozhodli pro vyplnění dotazníku bez ohledu na to, jestli zkoumaný systém znají nebo nikoliv.

Posledním významným faktorem, jenž mohl ovlivnit výsledný počet vrácených dotazníků, byly problémy technického rázu. Zaslání výzev k vyplnění dotazníku prostřednictvím Studijního informačního systému FF UK totiž znamenalo, že e-maily budou odeslány na adresy uvedené na profilech studentů. Byla zde tudíž možnost, že adresy zde uvedené nebudou aktuální nebo zde budou úplně chybět. Autor této práce navíc posléze prostřednictvím rozhovorů s některými studenty zjistil, že jim žádné dotazníky nepřišly, ačkoliv byli v seznamu oslovených osob a měli v Informačním systému správně uvedený svůj e-mailový kontakt. Důvody tohoto selhání se bohužel nepodařilo zjistit.

Pravděpodobné však je, že na většinu kontaktních adres výzvy došly – téměř tři sta respondentů, tedy stále uspokojivé množství, je toho důkazem.

2.3.2 Výsledky vzešlé z jednotlivých odpovědí

V této pasáži budou uvedeny, zhodnoceny a interpretovány odpovědi, jež byly v prvním kole průzkumu získány. U každé otázky jsou v podobě tabulek a grafů zveřejněny statistiky vzešlé z jednotlivých odpovědí. U každé varianty odpovědi je nejprve uveden počet respondentů, kteří si ji vybrali a následně jeho procentuální vyjádření (v případě otázky, na kterou neodpovídali všichni respondenti, je první uvedeno procentuální vyjádření jednotlivců, kteří odpovídali na danou otázku a poté procentuální podíl této skupiny na celkovém počtu respondentů). Výjimku tvoří pomocné otázky č. 5 a 6, kde mohli respondenti označovat více odpovědí, a proto zde chybí procentuální vyjádření (viz *tabulka č. 6 a 7*). Grafický výstup pak není ve formě „koláče“ jak tomu bylo u předchozích otázek – výsledky jsou reprezentovány barevnými sloupci (viz *graf č. 4 a graf č. 5*). Jediná otázka, jež není graficky vyvedena, je otázka č. 4. Není totiž kvantitativně zpracovatelná, respondenti v ní vlastními slovy vyjadřovali důvody, proč nemají o využívání digitální knihovny Kramerius zájem.

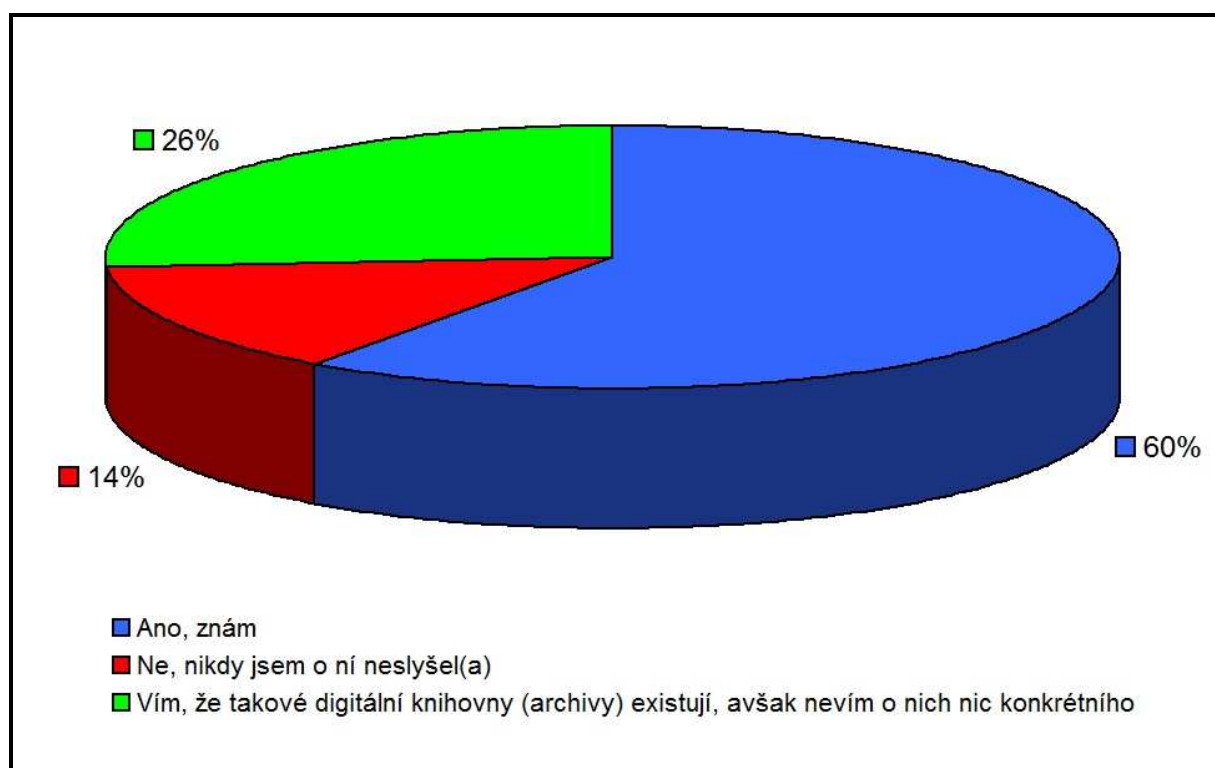
Po grafickém znázornění odpovědí následuje jejich interpretace. V rámci této interpretace budou zohledněny proměnné (ročník studia, studijní obor), jež mohly ovlivnit jednotlivé odpovědi.

Otázka č. 1: Znáte digitální knihovnu Kramerius, která elektronicky zpřístupňuje tištěná bohemika vydaná v 19. a 20. století?

Tabulka č. 1 – Znalost DK Kramerius mezi respondenty průzkumu

Zvolená varianta	Počet odpovědí	Procentuální vyjádření
Ano, znám	178	60 %
Ne, nikdy jsem o ní neslyšel	43	14 %
Vím, že takové digitální knihovny existují, ale nevím o nich nic konkrétního	78	26 %

Graf č. 1 – Znalost DK Kramerius mezi respondenty průzkumu

Z výše uvedených statistik (*Tabulka č. 1* a *Graf č. 1*) vychází, že většina (60 %) studentů systém Kramerius minimálně z doslechu zná. To je dosti podstatné zjištění, které částečně nabourává hypotézu, jež byla nastíněna před začátkem průzkumu. Samozřejmě musíme brát v potaz, že velká část obeslaných studentů odmítla vyplňovat dotazník o něčem, co nezná (ačkoliv byli v úvodu upozorněni, že pro vyplňování dotazníku není nutná znalost DK Kramerius). Tudíž tento procentuální poměr nelze absolutizovat. I tak je to, s ohledem na původní předpoklady, poměrně překvapivé zjištění.

Nyní je ještě nutné potvrdit/vyvrátit, zda bude platit hypotéza, že digitální knihovnu Kramerius budou znát spíše studenti z vyšších ročníků a studenti z oborů Historie, Archivnictví, popř. Etnologie. U studentů Archeologie a Evropských studií (studují se zde evropské, nikoliv české dějiny) by mělo hypoteticky spíše platit, že DK Kramerius znát nebudou.

Hypotéza, že povědomí o DK Kramerius ve vyšších ročnících roste, se v podstatě potvrdila. Je možné se o tom přesvědčit prostřednictvím údajů obsažených v níže zveřejněné *tabulce č. 2*.

Tabulka č. 2: Vliv ročníku studia na znalost DK Kramerius

Ročník studia	Zná DK Kramerius	Nezná DK Kramerius.
1. roč. Bc. ²³	15	18
2. roč. Bc.	21	13
3. roč. Bc.	24	12
4. Bc. a vyš.	18	12
1. roč. NMgr. ²⁴	18	7
2. NMgr.	23	11
3. NMgr. a vyš.	7	11
Doktorské stud.	62	28

U prvních ročníku ještě převažují studenti, jež se zkoumanou digitální knihovnou nemají zkušenost. Od druhého ročníku²⁵ má však již převahu druhá skupina. Obzvláště drtivá je pak převaha u doktorandů.

Co se týče vlivu studovaného oboru na znalost/neznalost DK Kramerius, neplatily ve všech případech výše zmíněné hypotézy. Srovnání jednotlivých oborů lze ukázat na následující *tabulce č. 3*:²⁶

Tabulka č. 3: Vliv studijního oboru na znalost DK Kramerius

Obor studia	Zná DK Kramerius	Nezná DK Kramerius
Historie	132	64
Archivnictví a PVH	36	13
Archeologie	15	22
Etnologie	17	29
Historie-Evropská studia	12	3

²³ 1. ročník bakalářského studia

²⁴ 1. ročník navazujícího magisterského studia

²⁵ S výjimkou slabě početně zastoupeného 3. a vyššího ročníku navazujícího magisterského studia

²⁶ Celkový počet studentů zapsaných na všech zkoumaných oborech je větší, než celkový počet respondentů. Je to dáno tím, že řada respondentů studuje více oborů najednou.

Z uvedeného vyplývá, že největší povědomí o DK Kramerius mají studenti Archivnictví a Historie. V případě oborů Archeologie a poněkud překvapivě i Etnologie převažovala skupina studentů, jež zatím systém Kramerius nezná. Poněkud nečekaný výsledek vyšel v případě malé skupiny studentů oboru Evropská studia, kde drtivá většina dotazovaných odpověděla na otázku kladně, ačkoliv to vzhledem k jejich oborovému zaměření nebylo úplně samozřejmé.

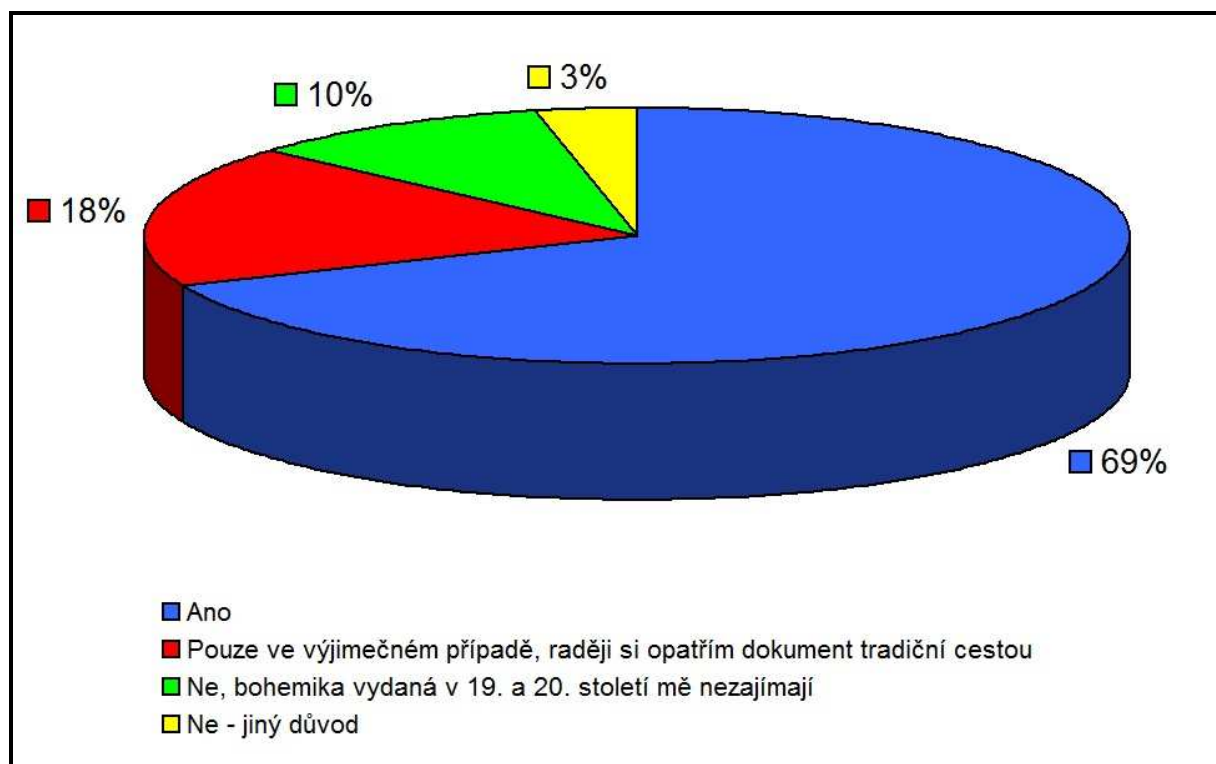
Tu část studentů, jež neznala digitální knihovnu Kramerius, lze ještě rozdělit na dvě skupiny: první z nich tvoří respondenti, kteří nemají povědomí o tom, že v českém prostředí existuje nástroj na digitální zpřístupňování bohemik z 19. a 20. století; příslušníci druhé skupiny mají alespoň určité povědomí o tom, že podobný systém existuje. Celkem 43 studentů (14,3 % z celkového počtu) přiznalo, že nikdy o něčem podobném neslyšelo. Tento výsledek není příliš ovlivněn zaměřením a fází studia, ve které se student nachází – na každý obor a ročník poměrně připadlo podobné množství respondentů. Na druhou stranu, druhá zmíněná skupina je téměř dvakrát tak velká (78 respondentů). Proto je možné konstatovat, že počet studentů, kteří mají minimálně určité povědomí o existenci digitálních knihoven s novodobými dokumenty, je relativně uspokojivé.

Otázka č. 2: Uvažoval(a) byste o využití digitální knihovny Kramerius jako alternativy ke studiu dokumentů v tradiční (papírové) podobě?

Tabulka č. 4: Ochota studentů využívat DK Kramerius

Varianta odpovědi	Počet respondentů	Procentuální vyjádření	Podíl v celkovém počtu respondentů
Ano	83	69 %	27 %
Pouze ve výjimečném případě	22	18 %	7 %
Ne, bohemika z 19. a 20. století mě nezajímají	12	10 %	4 %
Ne – jiný důvod	4	3 %	2 %

Graf č. 2: Ochota studentů využívat DK Kramerius

Tato otázka, zaměřená na vztah studentů ke studiu dokumentů v digitální podobě, nebyla zodpovězena všemi respondenty, avšak pouze skupinou, jež označila v první otázce možnosti „b“ nebo „c“ – tj. „Nikdy jsem neslyšel o DK Kramerius“ nebo „Vím, že takové digitální knihovny existují, ale nevím o nich nic konkrétního“. Celkem tedy na tento dotaz odpovídalo pouze 121 osob. Cílem této otázky bylo zjistit názor studentů na studium dokumentů v digitální podobě a jejich ochotu využívat systém Kramerius. V tuto chvíli byli studenti mírně tlačeni, aby se vyjádřili k něčemu, co detailně neznají – proto bylo do předmluvy k uživatelskému výzkumu uvedeny základní informace, jež DK Kramerius alespoň stručně charakterizují. Studenti si tak mohli udělat alespoň stručnou představu toho, na co jsou dotazováni.

Co se týče poměru zvolených odpovědí, (viz. *Tabulka č. 4 a Graf č. 2*) pro zastánce zpřístupňování dokumentů v digitální podobě je pozitivní skutečnost, že velká většina respondentů – 83 (69 %) – má k této formě studia historických pramenů (informačních zdrojů) veskrze kladný vztah. Dalších 22 respondentů (18 %) dává většinou přednost studiu pramenů v tradiční (tedy papírové) podobě a 12 (10 %) nemá o novodobé bohemikální dokumenty zájem. Poslední uvedené číslo není příliš vysoké, což naznačuje, že respondenti neznají systému Kramerius pochopili jeho širší možnosti využití (nejen jako zdroje historických pramenů, ale také odborných a populárně-vědných prací vztahujících se k jejich oboru). Pouze čtyři studenti

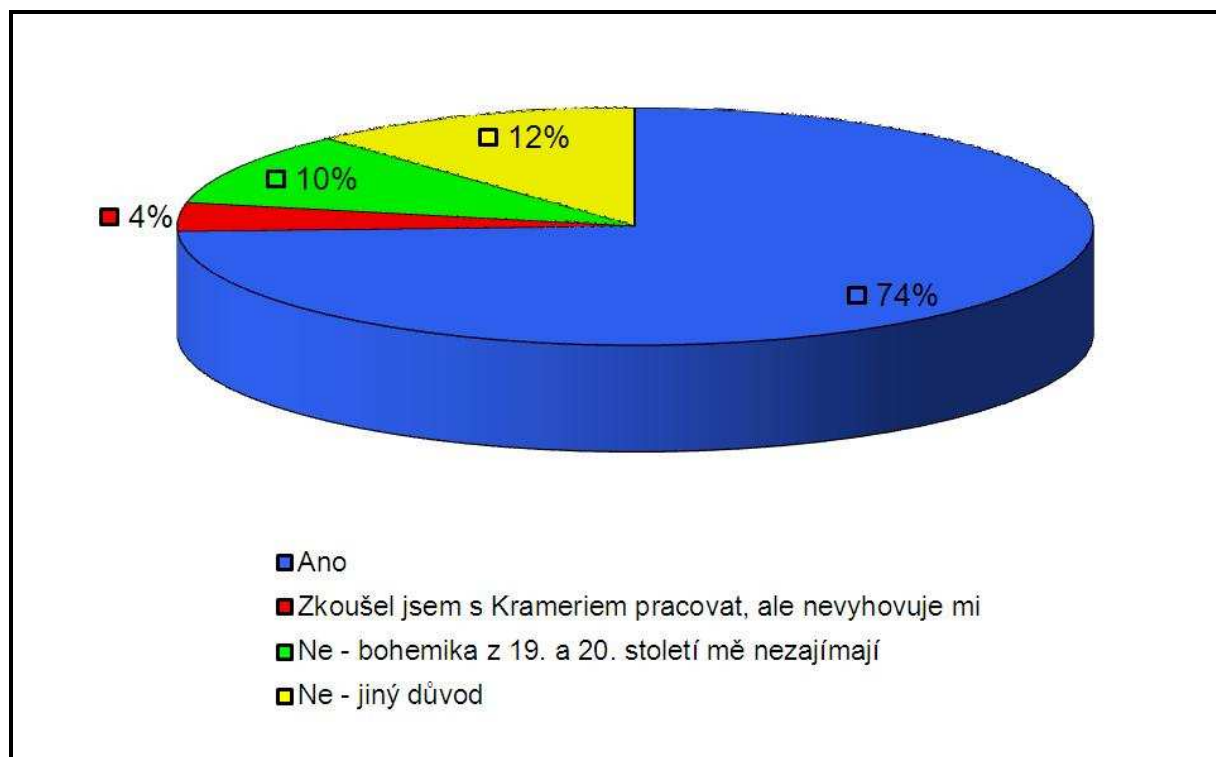
nebyli ochotni využívat DK Kramerius z jiných důvodů. Jejich argumenty „proti“ budou shrnuty v hodnocení odpovědí vzešlých z otázky č. 4, která na při označení této varianty navazovala na otázku č. 2.

Otázka č. 3: Využíváte digitální knihovnu Kramerius?

Tabulka č. 5: Využívanost DK Kramerius

Varianta odpovědi	Počet respondentů	Procentuální vyjádření	Podíl v celkovém počtu respondentů
Ano	132	74 %	43 %
Zkoušel(a) jsem s Krameriem pracovat, ale nevyhovuje mi	7	4 %	2 %
Ne, bohemika z 19. a 20. století mě nezajímají	18	10 %	6 %
Ne – jiný důvod	21	12 %	7 %

Graf č. 3: Využívanost DK Kramerius

Tato otázka opět nebyla položena všem respondentům. Pouze těm, kteří odpověděli kladně na úvodní dotaz. Jak již bylo uvedeno, jednalo se o poměrně vysoké číslo – 178 respondentů. Jelikož měla první část průzkumu za úkol zjistit, kolik (nebo lépe řečeno jaké procento) studentů,

popř. doktorandů využívá DK Kramerius, bylo nezbytné nezastavovat se pouze u zjištění kolik respondentů zkoumaný systém **zná**, ale také kolik jich systém **využívá** (viz. *tabulka č. 5 a graf č. 3*). V tomto případě nebylo příliš užitečné měřit, jak často dotyčný student zkoumanou digitální knihovnu navštěvuje, protože tato statistika vypoví málo o tom (nebo velice zkresleně), zda je student spokojen či nespokojen se současným stavem DK Kramerius (spokojenosti studentů bude věnován prostor ještě ve druhé fázi průzkumu).

Svůj význam však mělo zařazení varianty odpovědi: „*Zkoušel(a) jsem s Krameriem pracovat, ale nevyhovuje mi*“. Byli tak podchyceni ti studenti, jenž se s DK Kramerius již setkali, ale mají k ní závažné výhrady (bylo jich pouze 7 – cca 4 %). Svoje názory pak mohli prezentovat v otázce č. 4, na niž byli při zaškrtnutí této možnosti odkazováni. Na stejné místo byli odkázáni i ti studenti, kteří uvedli, že z nějakého jiného důvodu, než je nezájem o novodobé dokumenty, nevyužívají digitální knihovnu Kramerius. Těch již bylo podstatně více – 21 (12 %).

Stejně jako u paralelní 2. otázky zde byla k dispozici i varianta pro ty studenty, kteří nevyužívají DK Kramerius z důvodu nezájmu o novodobé bohemikální dokumenty. Tentokrát jich bylo o něco více (18), ale poměrově se jejich počet shodoval s odpověďmi z paralelního dotazu (10 %). Celkem tedy může být kalkulováno jednou desetinou studentů (30 respondentů ze 299), jenž mohou být s definitivou vyškrtnuti z pozic potencionálních uživatelů systému Kramerius. Toto číslo však nejde zobecnit na všechny studenty historických věd na FF UK – poměr bude pravděpodobně vyšší, neboť se dá počítat s významným množstvím studentů, kteří se odmítli průzkumu zúčastnit z důvodu nezájmu o novodobé bohemikální dokumenty. I kdyby se však toto číslo byť i ztrojnásobilo, stále můžeme počítat s významnou většinou studentů, kteří jsou ochotni DK Kramerius nějakým způsobem využít. Jejich počet pak může stoupat, pokud se začnou do nové verze K4 ve větším množství nahrávat i starší dokumenty (rukopisy, staré tisky), popřípadě bude systém v budoucnu umožňovat přímé propojení na nebohemikální dokumenty umístěné v zahraničních digitálních knihovnách.

Otázka č. 4: Pokud Vám digitální knihovna Kramerius nevyhovuje/nemáte o ni zájem, mohli byste uvést alespoň jeden důvod?

Tato otázka, na kterou už bylo několikrát odkazováno v předchozím textu, nemá, jako jediná z prozatím uvedených, kvantitativní charakter. Odkazuje na ní několik variant odpovědi v 2. a 3. otázce, prostřednictvím kterých se respondenti vyjádřili v tom smyslu, že jim digitální knihovna Kramerius z nějakého důvodu nevyhovuje nebo o ní nemají zájem. V následujícím

shrnutí budou uvedeny jejich názory. Ještě je nutné dodat, že tuto otázku bylo možné (narozdíl od předchozích) nevyplňovat. Bylo to tak nastaveno z obavy, že pokud by v danou chvíli respondenta nic nenapadlo, mohlo by dojít k situaci, kdy vyplňování dotazníku vzdá. Nakonec otázku vyplnilo uspokojivých 25 z 32 studentů, kteří na ní byli odkázáni.

Malá část odpovědí (konkrétně 3) lze ještě přiřadit pod variantu „*Bohemika z 19. a 20. století mě nezajímají.*“, která se objevila v předchozích otázkách. Zbylé studenty, kteří odpověděli na čtvrtou otázku, lze rozdělit na dvě skupiny, které se částečně prolínají. Typický reprezentant první skupiny si zatím nenašel příležitost k tomu, aby systém důkladněji prozkoumal a nějak ho prakticky využil, avšak DK Kramerius bere jako užitečnou záležitost. Druhou, větší a pro potřeby průzkumu užitečnější, skupinu tvoří respondenti, kteří se již pokoušeli s DK Kramerius aktivně pracovat, avšak našli tam určitá negativa, která je od dalšího užívání odradila. V následující pasáži předneseme jejich výčet.

Nejčastěji se jednalo o stížnosti ohledně problému instalace plug-inu, která je nezbytná pro prohlížení dokumentů ve formátu DjVu, ve kterém je drtivá většina dokumentů zobrazovaná. Tento dlouhodobý problém bude ještě zohledněn v druhé části průzkumu.

Několik připomínek se týkalo již mnohokrát zmiňovaných omezení ve zobrazování a možnosti stahování dokumentů, jež jsou dána Autorským zákonem. Jeden z respondentů si také stěžoval na nemožnost stažení, popřípadě ofocení digitálních dokumentů na terminálech knihovny a vyzdvihl v tomto ohledu mnohem jednodušší možnost získání digitální kopie ofocněním „papírového“ dokumentu, který si objedná do studovny.

Poslední významnou skupinu tvoří respondenti s prozaickým důvodem – nenašli v DK Kramerius titul, který hledali. Každý uživatel má specifické požadavky na dokumenty, v tomto ohledu se těžko dá něco dělat – alespoň pokud dokument žádá pouze jeden uživatel, nebude se kvůli němu digitalizovat a zpřístupňovat. Na druhou stranu je dost pravděpodobné, že postupem času bude obsah DK Kramerius v rámci projektů ochranného reformátování obohacován o méně žádané dokumenty, a tak si i menšinoví uživatelé přijdou na své. Obsahová stránka DK Kramerius je nicméně zohledněna ve druhé části průzkumu, kde mohou uživatelé navrhnout nové tituly ke zpřístupnění. U probírané výtky se nám však ještě nabízí otázka, zda je možné, že studenti nenašli hledané dokumenty kvůli nepřívětivému uživatelskému rozhraní a vyhledávání. I toto bylo bráno v potaz při přípravě dotazníku ke druhé části průzkumu.

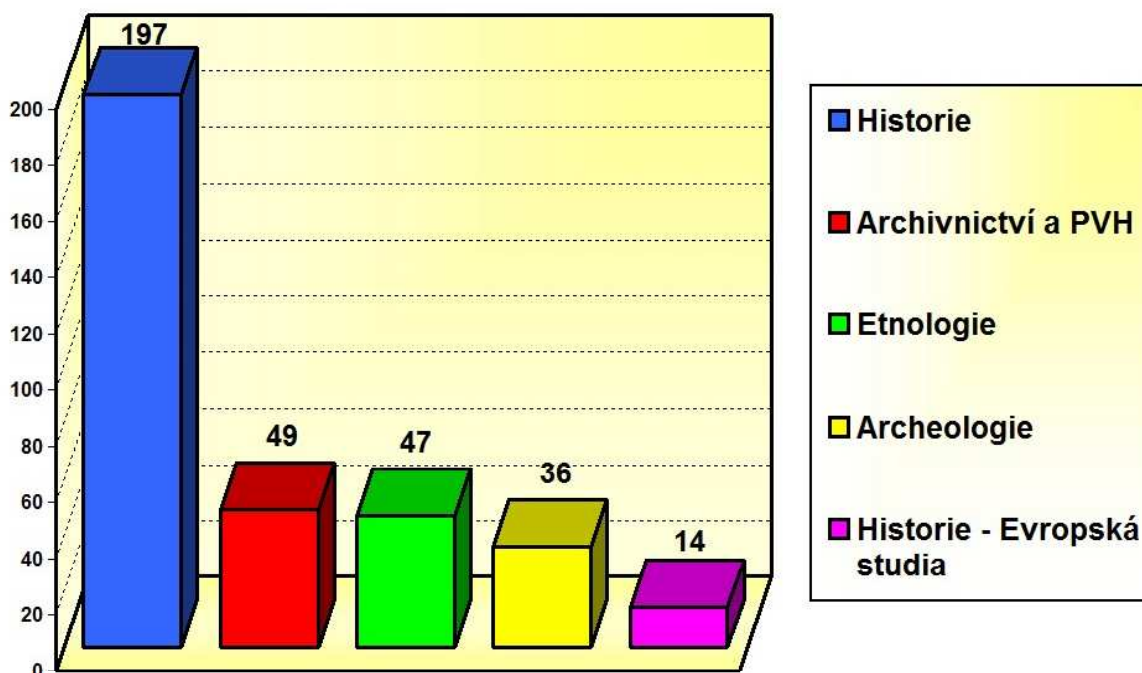
Jednotlivě se objevily negativní ohlasy na komplikovanost uživatelského rozhraní a formy zobrazování dokumentů – konkrétně listování a přecházení mezi jednotlivými digitálními reprezentacemi dokumentů. Ve dvou případech byl odmítavý postoj k systému odůvodněn negativním vztahem respondentů k informačním technologiím a internetu. Poslední uvedený argument můžeme však brát spíše jako zajímavost, než nějaký čtenější trend.

Otázka č. 5: Jaký obor studujete?

Tabulka č. 6: Studijní obor respondentů

Studovaný obor	Počet respondentů
Historie	196
Archivnictví a PVH	49
Etnologie	46
Archeologie	36
Historie – Evropská studia	6

Graf č. 4: Studijní obor respondentů

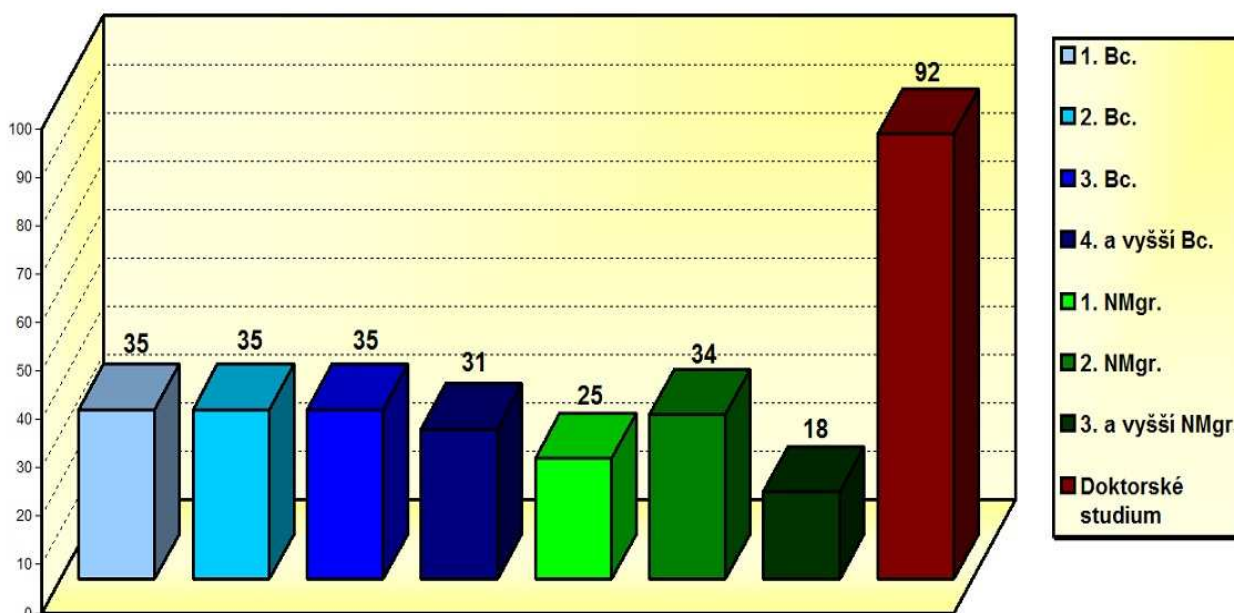

Otázka č. 6: V jakém jste ročníku?

Tabulka č. 7: Ročník studia respondentů

Ročník studia	Počet respondentů
1. roč. Bc. ²⁷	35
2. roč. Bc.	36
3. roč. Bc.	36
4. roč. Bc. a vyšší	31
1. roč. NMgr. ²⁸	26
2. roč. NMgr.	36
3. roč. NMgr. a vyšší	18
Doktorské studium	90

Graf č. 5: Ročník studia respondentů

2.3.3 Závěrečné zhodnocení 1. části průzkumu

Základní statistiky, jež byly získány z výsledků průzkumu hovoří poměrně zřetelně. Digitální knihovna Kramerius je mezi studenty a doktorandy poměrně známá, ačkoliv je potřeba počítat s určitou relativitou tohoto tvrzení s ohledem na možné odmítnutí vyplňování dotazníku ze strany části studentů, kteří nebyli ochotni vyjadřovat své názory k něčemu, co neznají.

²⁷ 1. ročník bakalářského studia

²⁸ 1. ročník navazujícího magisterského studia

Vyloženě odmítavých stanovisek k systému a k zpřístupňování dokumentů v digitální podobě obecně nebylo nalezeno mnoho. Pro návštěvnost DK Kramerius je pozitivní i fakt, že se nenašlo příliš respondentů, kteří by nevěřili, že by v této digitální knihovně nenašli nic, co by jim přišlo vhod při studijní či vědecké práci.

Přirozeně, stále existuje malé množství příznivců studia dokumentů v tradiční papírové podobě, avšak většina se staví k digitální alternativě vstřícně a je ochotna tuto formu studia využívat, byť sebou samozřejmě nese negativa daná autorskoprávní problematikou, technickými problémy a v neposlední řadě také přívětivostí uživatelského rozhraní. V tomto ohledu se s příchodem nové verze Kramerius 4 dost změnilo, a proto byli uživatelé v druhé části průzkumu konfrontováni i s tímto systémem, ačkoliv se původně plánoval průzkum pouze na dnes už starší verzi Kramerius 3.

2.4 Příprava a konstrukce dotazníku k druhé části průzkumu

Poznatky, jež byly získány v první části průzkumu, mohly být částečně využity při konstrukci otázek ke druhé části. Zde měla být podrobněji reflektována problematická místa digitální knihovny Kramerius, která byla načrtnuta v úvodní charakteristice DK, popřípadě vzešla z odpovědí uživatelů.

Na tomto místě je důležité poznamenat, že průzkum soustředící se na problémy spojené s užíváním digitální knihovny Kramerius již byl v minulosti proveden. Provedla ho v létě roku 2009 Národní knihovna ČR (Národní knihovna ČR, 2009), avšak byl proveden kvantitativně a soustředil se pouze na dílčí funkce. Tento průzkum by měl být komplexnější, protože zde bude využita možnost volné formulace odpovědi, která na jednu stranu klade větší časové nároky na uživatele, avšak přináší více informací a nové poznatky, které by kvantitativním průzkumem nebyly zjištěny.

Jak již bylo několikrát uvedeno, druhý dotazník byl obsáhlejší a vyžadoval po respondentech písemné formulování názorů, což bylo samozřejmě náročnější na čas. Proto se nedalo počítat s tím, že by ho byli ochotni vyplnit všichni respondenti prvního dotazníku, jehož vyplňování zabralo 1-2 minuty, zatímco druhý dotazník vyžadoval za určité konstelace až desetinásobně více času. Pro zdárné vyplnění dotazníku bylo navíc nezbytné, aby respondenti již měli zkušenost s prací v DK Kramerius. V průběhu přípravy diplomové práce bylo vzhledem k aktuálním okolnostem (oficiálnímu spuštění verze K4 na stránkách MZK, posléze Knihovny

AV ČR) – nutné zapracovat do dotazníku i několik otázek týkajících se nové verze systému, ačkoliv bylo více než pravděpodobné, že respondenti ji nebudou ve většině případů znát. Tento handicap mohl být eliminován pouze na základě jejich vlastní ochoty prohlédnout si novou verzi systému. Dotazník byl rozeslán v době letních prázdnin, což mohlo také negativně ovlivnit jeho návratnost – toto a všechny výše zmíněné skutečnosti pravděpodobně snížily počet respondentů druhého dotazníku.

Aby bylo pro průzkum získáno co nejvíce studentů, jež by splňovali, nebo by byli ochotni splnit všechny výše zmíněné požadavky, byla do prvního dotazníku přidána doplňková stránka, kde byli studenti na bázi dobrovolnosti dotázáni, zda by se nechtěli zúčastnit druhé části průzkumu. Svůj souhlas mohli projevit zanecháním kontaktního e-mailu, na který by jim byl později zaslán odkaz na druhý dotazník. Přihlásit se mohli všichni respondenti bez ohledu na to, zda DK Kramerius viděli nebo neviděli. Panovala totiž mírná obava, že se jich nepřihlásí dostatečný počet, a tak bylo počítáno i s respondenty, kteří neměli se systémem žádnou zkušenost – předpoklad ovšem byl, že ve chvíli vyplňování dotazníku budou se všemi požadovanými věcmi seznámeni. Nakonec tito studenti nebyli kontaktováni, poněvadž se přihlásilo uspokojivé množství těch, kteří měli s DK Kramerius již nějakou zkušenost – celkem to bylo 51 osob.

2.4.1 Volba techniky sběru informací

Vzhledem k tomu, že dotazník pro druhou část průzkumu měly tvořit otázky, na něž měli respondenti odpovídat vlastními slovy, bylo na zvážení, zda nebude pro zvýšení vypovídající hodnoty provést výzkum formou řízených rozhovorů – ty by pomohly získat od respondentů mnohem větší množství poznatků a názorů, než v případě klasického distribuovaného dotazníku. Na druhou stranu, tato metoda by si vyžádala velké množství času a kladla by veliké nároky na časovou dostupnost a ochotu studentů. Navíc, jak již bylo uvedeno, druhá část průzkumu probíhala v době letních prázdnin, kdy byla velká část potenciálních respondentů nedostupná. Proto byla nakonec opět dána přednost elektronickému dotazníku. Pro jeho vytvoření, umístění na web a následný sběr informací byla opět použita služba *Google docs*.²⁹

---

²⁹ Dotazník je stále dostupný na webu - viz: Digitální knihovna Kramerius. GOOGLE. *Google docs* [online]. 2012 [cit. 2012-08-17]. Dostupné z: <https://docs.google.com/spreadsheets/viewform?formkey=dDYydEdJc1ZidJ1LVI2N1BZZmxEZIE6MQ>.

Od techniky řízených rozhovorů však nebylo upuštěno úplně. Pro zjištění efektu, jaký by taková forma dotazování měla na kvalitu odpovědí, byla metoda řízeného rozhovoru aplikována alespoň v případě dvou studentů. Dojem z těchto rozhovorů bude prezentován společně s výsledky druhé části průzkumu v závěrech této diplomové práce.

2.4.2 Konstrukce dotazníku

Druhý dotazník obsahoval o něco více otázek, než jeho předchůdce a na každou z nich bylo nutné odpovědět vlastními slovy. Jelikož neměl být počet respondentů příliš vysoký, odpadl problém se zdlouhavým manuálním zpracováním výsledků. Dotazník se zaměřil na vytipované problémy související se zpřístupňováním dokumentů, uživatelským rozhraním a obsahem DK Kramerius. V následujícím výčtu jsou uvedeny jednotlivé otázky, doplněné o doprovodný text, v němž bude vysvětleno, proč byla daná otázka zařazena do výběru a jaké informace měly být z odpovědí získány. Dotazník je také v úplném znění i s doprovodnými instrukcemi k vidění v příloze č. 4.

Otázka č. 1:

Jakým způsobem jste se dozvěděl(a) o digitální knihovně Kramerius?

Např. od pedagoga, nahodilým hledáním na internetu, informováním ze strany Národní knihovny apod.

Jelikož se nepotvrdil původní předpoklad, že povědomí o DK Kramerius není mezi studenty příliš rozšířené, objevila se následně nejistota, jakými cestami (komunikačními kanály) se informace o existenci této digitální knihovny dostala ke studentům a doktorandům. Uvedená otázka má tedy mimo jiné prozkoumat, jak funguje cílená i necílená propagace DK Kramerius, popřípadě zjistit něco více o aktivitě studentů na poli vyhledávání dokumentů na internetu.

Otázka č. 2:

Zobrazování dokumentů v digitální knihovně Kramerius je omezeno Autorským zákonem. Některé dokumenty je možné zobrazit pouze v prostorách knihovny, jež je vlastní. Pokud budete nuceni knihovnu navštívit, zobrazíte si dokumenty na zdejších terminálech (stolních počítačích), nebo si raději objednáte dokument ve fyzické podobě?

Důvody zařazení této otázky lze hledat v přesvědčení o výrazném handicapu, který v sobě skrývá zobrazování³⁰ neveřejných dokumentů pouze v prostorách dané instituce. Uživatel si zde může tyto dokumenty jenom zobrazit bez možnosti vytvoření digitální kopie pro vědecké či studijní účely.

Dotaz tak částečně naráží na smysl nahrávání „nepřístupných“ dokumentů do DK Kramerius – uživatel bude v takovém případě nucen knihovnu tak či tak fyzicky navštívit. Toto přesvědčení bylo navíc podpořeno názory několika respondentů v první části průzkumu.

Hypotéza je taková, že uživatel dá ve většině případů přednost objednání dokumentu na fyzickém nosiči, ze kterého si pomocí vlastního přenosného zařízení může pořídit digitální kopii.

Otázka č. 3:

Jaké jiné metody či zdroje využíváte při získávání digitálních kopií bohemikálních dokumentů z 19. či 20. století, které potřebujete ke studiu/vědecké práci?

Např. focení vypůjčených originálních dokumentů, využití jiné digitální knihovny, stahování z Ulozto.cz či z podobných serverů atd.

Omezení digitální knihovny Kramerius, daná nemožností stahovat podstatnou část převážně těch novějších dokumentů pro osobní potřebu uživatele, pravděpodobně vedou uživatele k tomu, že hledají jiné alternativy, jak získat kopii dokumentu pro studijní či vědecké účely. Tyto alternativy pak jsou jakousi „konkurencí“ a částečně otupují efektivitu systému. Otázka navazuje na předchozí dotaz a také chce obecně zmapovat způsoby, jakými studenti získávají dokumenty.

Otázka č. 4:

Velká část dokumentů v DK Kramerius je zobrazitelná ve formátu DjVu, k jehož prohlížení je potřeba nainstalovat do uživatelského počítače doplňkový modul k internetovému prohlížeči (tzv. plugin). Dělala Vám tato instalace problém?

Pokud se Vám vždy dokumenty zobrazily bez nutnosti instalace plug-inu, na dotaz neodpovídejte.

Tento druh dotazu se již objevil v průzkumu, který provedla Národní knihovna v roce 2009 (Národní knihovna ČR, 2009). Přibližně polovina respondentů (15 z 32) zde připustila, že jí tato instalace činila určité problémy. Jelikož je nutnost instalace pluginu stále nezbytným krokem pro prohlížení jednotlivých dokumentů, byla tato otázka v pozměněné formě použita znovu. V prvním

---

³⁰ Přesněji těch dokumentů, jejichž přístupnost je omezena stanovami Autorského zákona a můžou být tak zobrazeny jen v prostorách instituce, jež je vlastní a pouze prostřednictvím k tomu uzpůsobených zařízení.

kole průzkumu bylo totiž zjištěno, že někteří uživatelé měli s tímto vážné problémy, které je nakonec odradily od dalšího využívání DK Kramerius. Uživatelé dotazovaní ve druhém kole již systém někdy využívali, takže si s tímto problémem museli poradit. Dotaz má zjistit, zda je tato překážka natolik náročná, nebo zda se týká jenom několika technicky nezdatných uživatelů.

Otázka č. 5:

Porovnejte, prosím, zobrazení finálních dokumentů v digitální knihovně Kramerius verze 3 a verze 4. Co je ve staré verzi špatné a naopak v nové lepší? Co se v nové verzi nezměnilo, případně zhoršilo?

U tohoto dotazu bylo již nezbytné, aby respondenti znali alespoň zběžně novou verzi K4. V nové verzi se zásadně změnily způsoby zobrazování dokumentů. Několik stížností na DK Kramerius se týkalo právě způsobu zobrazování. Otázka má tedy za úkol zjistit, zda je verze 4 v tomto ohledu uživatelsky přívětivější, nebo zda je zobrazování stále problémem. Možná je samozřejmě i varianta, že s původním zobrazením bude část respondentů spokojenější.

Otázka č. 6:

Víte o možnosti stažení (exportu) až 20-ti stran prohlíženého dokumentu pro osobní potřebu uživatele? Připadá Vám možnost exportu dokumentu do PDF formátu dostačující, nebo byste uvítali nějaké rozšíření této nabídky (větší množství stran, jiné formáty zobrazení – popř. které)?

Pro upřesnění: tato možnost platí pouze pro veřejně přístupné dokumenty.

Otázka vychází z hypotézy, že získání dokumentu pro osobní potřebu (což je jeden z hlavních požadavků, který bude uživatel mít) je poněkud komplikovaná záležitost, u které navíc platí určitá omezení (počet stažených stran, formát). Názory uživatelů by pak mohly napovědět, jak by se stávající nabídka mohla zdokonalit, případně diametrálně změnit.

Otázka č. 7

Moravská zemská knihovna a Knihovna Akademie věd již mají online zprovozněnou novou a odlišnou verzi - Kramerius 4. Národní knihovna, která má v systému Kramerius uložené největší množství dokumentů, prozatím zůstává u starší verze Kramerius 3, kterou nejspíše většina z vás zná již z dřívější doby. Připadá Vám verze Kramerius 4 uživatelsky přívětivější oproti verzi 3? Proč tomu tak, podle Vašeho názoru, je či není? Nemusíte již zmiňovat rozdíl ve formě zobrazení finálního dokumentu.

Verze Kramerius 4 má oproti verzi 3 dosti odlišné uživatelské rozhraní, což však automaticky neznamená, že by bylo i lepší a přehlednější, byť to předešlé příliš kvalitní nebylo. Průzkum se sice přímo nezabývá HCI aspekty DK Kramerius, avšak změna, ke které v posledním roce došlo, může zásadně ovlivnit vnímání této DK v její uživatelské komunitě. Vzhledem k zdánlivě vyšší komplikovanost nové verze je možné, že její používání bude některým uživatelům činit problémy.

Otázka je opět kladena spíše obecně, neboť průzkum si neklade za cíl rozebrat jednotlivé součásti uživatelského rozhraní, ale spíše umožnit studentům, aby vyjádřili své připomínky k vybranému problému. Je zde samozřejmě opět předpoklad, že studenti novou verzi alespoň zevrubně znají.

Otázka č. 8:

Co se týče obsahové stránky, máte pocit, že vám v digitální knihovně Kramerius chybí nějaký zásadní titul (periodikum či monografie) důležitý pro studium či vědeckou práci ve vašem oboru?

Odpovědi na tuto otázku budou pravděpodobně značně subjektivní, avšak mohou alespoň zčásti odhalit některé mezery v obsahu digitální knihovny. Jelikož se na výběru dokumentů pro digitalizaci podílejí hlavně samotné knihovny, bude jistě užitečné podívat se i na pohled z druhé strany – od uživatelů.

Aby byla snížena možná subjektivnost odpovědi, bylo zdůrazněno, že by se mělo jednat o nějaký zásadní titul důležitý pro celý obor, který respondent studuje.

Otázka č. 9:

Máte nějaké další připomínky k digitální knihovně Kramerius?

Tato volně položená otázka nabízí respondentovi možnost vyjádření připomínek k systému, které v předchozích dotazech nezazněly, a částečně tak odstraňuje handicap daný tím, že byl dotazník omezen na ty záležitosti, které považuje jeho autor za podstatné.

2.5 Zhodnocení výsledků druhé části průzkumu

2.5.1 Návratnost dotazníku

Prostřednictvím závěrečné výzvy v prvním dotazníku se přihlásilo ke druhé části průzkumu 51 studentů. Z důvodů zmíněných v úvodu ke druhé části průzkumu nebyla návratnost tak vysoká, jak by se za normálních okolností dalo předpokládat. Průzkum probíhal od 6. 7. do 1. 8. 2012 a po jeho ukončení byly získány názory 22 respondentů. Delší doba trvání průzkumu byla zvolena z toho důvodu, že řada studentů byla v období letních prázdnin hůře dostupná.

V následující pasáži budou zhodnoceny odpovědi na jednotlivé otázky. Dotazy již nebudou uváděny v plném znění, ale pouze ve zkrácené podobě.

2.5.2 Přehled a zhodnocení odpovědí vzešlých z druhého dotazníku

Otázka č.1: Jakým způsobem jste se dozvěděl(a) o digitální knihovně Kramerius?

Tato otázka může být zpracována kvantitativním způsobem prostřednictvím následující tabulky č. 8, kde je nejprve uveden způsob, jakým se respondenti o DK Kramerius dozvěděli, a poté jejich počet.

Tabulka č. 8: Způsob, jakým se studenti dozvěděli existenci digitální knihovny Kramerius

Odpovědi uvedené studenty	Počet podobných odpovědí
Od vyučujícího na vysoké škole	7
Při nahodilém hledání informačních zdrojů na webu	6
Při prohlížení internetových stránek NK	3
Přes odkaz v elektronickém katalogu NK	2
Od spolužáka	1
Z konference o inf. zdrojích v paměťových institucích	1
Informační leták NK	1
V NK nezapůjčili originál, ale nabídli alternativu DK	1

Po zhlédnutí výsledků je možné s nadsázkou konstatovat, že informační osvěta na Filozofické fakultě UK funguje. Podstatná část respondentů se dozvěděla o DK Kramerius od vyučujícího. Samozřejmě se nedají z výše uvedeného učinit závěry typu „vyučující na historických oborech na FF UK se výborně orientují ve webových informačních zdrojích a šíří své poznatky mezi studenty“, ale částečně je tímto vyvrácena představa o humanitně vzdělaném vědci-historikovi, který se absolutně nevyzná v elektronických zdrojích informací. Druhou

nejpočetnější skupinu navíc reprezentují studenti, kteří našli DK Kramerius díky vlastní aktivitě na poli hledání informačních zdrojů.

Ostatní cesty, jakými byli studenti informováni, jsou spíše v menšinovém zastoupení. Za zmínku stojí ještě odkazy na URI příslušného digitálního dokumentu, jež jsou součástí záznamu v elektronickém katalogu Národní knihovny. To je jistě cesta, jak přivést digitální knihovně Kramerius další čtenáře.

Závěrem k tomuto zhodnocení může být konstatováno, že nejen studenti, ale i jejich vyučující vyvíjejí určité aktivity v oblasti hledání informačních zdrojů a díky tomu není až tolik důležitá cílená propagace DK Kramerius, protože uživatelé si potřebné prostřednictvím internetu naleznou sami. Toto konstatování však musí být i mírně zpochybněno – s ohledem na fakt, že na tuto část dotazníku odpovídali pouze ti studenti, kteří zkoumanou digitální knihovnu aktivně využívají. V jiných případech bude potřeba určitá forma osvěty, kterou by mohli zajistit vyučující na základních oborových seminářích (což se již, jak nám výše vyplývá, v současnosti částečně děje).

Otázka č. 2: Zobrazení neveřejných dokumentů v prostorách knihovny – digitálně či papírově?

I odpovědi vzešlé z této otázky jde částečně zpracovat kvantitativními postupy. V níže uvedené *tabulce č. 9* jsou uvedeny tři skupiny uživatelů, kteří dávají přednost buď jednomu nebo druhému či se orientují podle aktuální potřeby.

Tabulka č. 9: Preference ve způsobu nahlížení do dokumentů v prostorách knihovny

Preference respondenta	Počet odpovědí
Upřednostním dokument ve fyzické podobě	12
Upřednostním prohlížení na terminálech	7
Rozhoduji se podle situace	3

Výsledky nebyly tak jednoznačné, jak bylo při přípravě této otázky očekáváno. Významná část studentů využívá nebo je ochotna využít v knihovně umístěné terminály. Vše je ale něčím podmíněné – volba volné formulace odpovědi přinesla více poznatků a připomínek, než v případě, kdyby se přistoupilo pouze ke klasickému výběru A/B/C.

Hlavní dva argumenty **pro** prohlížení dokumentů přes terminály (stolní počítače) byly takovéto:

- **Zdlouhavé čekání na fyzický dokument při jeho objednání** – Toto by byla nevýhoda v případě, kdyby si uživatel neobjednal dokument již s předstihem, ale až přímo na místě. Za předpokladu, že si chce čtenář pouze něco rychle zjistit, je skutečně využití elektronického přístupu na místě, zvláště v případě, kdy uživatel ví, co hledá a kde to má hledat (má sebou např. přesnou citaci). V případě, kdy je nutné nad svazky trávit více času, však toto úplně neplatí. Dva respondenti, které lze zařadit do skupiny „*Rozhoduj se podle situace*“ uvedli, že v případě, kdy musí nějaký titul studovat důkladněji, dají raději přednost objednání fyzického dokumentu, který si mohou posléze i ofotit.
- **Nezpřístupnění fyzického dokumentu** – K tomuto případu může dojít, když je dokument vážně poškozený či v pokročilém stádiu degradace; v případě Národní knihovny to také může být zapříčiněno existencí jediného exempláře, který má NK ve svém konzervačním fondu a nepůjčuje ho. Zde je pak využití terminálů s DK Kramerius jedinou možností, jak se k dokumentu dostat.

Argumenty hovořící ve prospěch objednání (zapůjčení) fyzického dokumentu byly celkem očekávatelné:

- **Příjemnější práce s fyzickým dokumentem**
- **Možnost ofocení vybraných částí dokumentu vlastním zařízením (digitálním fotoaparátem)**

Řada názorů se shodovala v tom, že prohlížení digitální verze je výhodné hlavně v tom případě, kdy jsou žádané dokumenty volně přístupné a uživatel tak nemusí ztrácet čas návštěvou knihovny. V případě neveřejných dokumentů bude muset uživatel do knihovny tak jako tak.

Vzhledem k tomu, že část uživatelů upřednostnila za použití několika věcných argumentů využívání terminálů před objednáním fyzického dokumentu, je nutné závěrem konstatovat, že nahrávání dokumentů s omezenou přístupností svůj smysl má. Bylo by však vhodné lépe je oddělit od volně přístupných dokumentů (určité zlepšení ve verzi K4) a přesně vysvětlit jejich status (jak už to dělá například MZK), aby někteří uživatelé neopouštěli DK Kramerius po první návštěvě s pocitem frustrace.

Otázka č. 3: Využití jiných zdrojů při získávání digitálních dokumentů

V případě této otázky se předpokládalo, že respondenti budou ve většině případů uvádět metodu **pořizování digitálních fotografických kopií** vypůjčených fyzických dokumentů. To se

potvrdilo – tento způsob uvedlo **18 z celkových 22 respondentů**. Většina z nich však nezůstala jen u toho a přidala známé i méně známé webové zdroje. Zde je jejich výčet:

- **Ulozto.cz** – český internetový portál na sdílení audio- i video-souborů ale také dokumentů. Jak bylo zjištěno, objevují se tam i soubory PDF obsahující dokumenty z DK Kramerius. Jak je všeobecně známo, je zde nahrána i řada dokumentů, které podléhají autorským právům a jejich volné sdílení není legální.
- **Digitalizovaný archiv časopisů Ústavu pro českou literaturu AV ČR³¹** – momentálně asi nejvýznamnější český „konkurent“ DK Kramerius – jeho výhodou je, že všechna periodika (např. Lumír, Literární noviny nebo také Rudé právo) jsou volně přístupná. Systém pro zpřístupnění je postaven na podobném principu jako Kramerius 3 – funguje zde stromové strukturování (titul – ročník – číslo – strana) – uživatelské rozhraní je oproti K3 primitivnější, avšak mnohem jednodušší a přehlednější. Nevýhodou je nemožnost fulltextového vyhledávání.
- **Internet Archive (archive.org)³²** – známá digitální knihovna, kde však bohemika tvoří menšinu. Ke zjištění, jak je tato menšina významná, by bylo potřeba udělat speciální výzkum.
- **Google Books³³** – jedna ze služeb, jež nabízí firma Google. Stejně jako v případě DK Kramerius je zde zobrazování dokumentů limitováno omezeními danými autorským právem.
- **Czech Medieval Sources online³⁴** - internetový portál provozovaný Centrem mediévistických studií (AV ČR a FF UK), jenž digitálně zpřístupňuje významné edice k českým středověkým dějinám.
- **Tematické stránky věnované různým historickým oborům, kde uživatelé sdílí svépomocí digitalizované dokumenty**
- **Česká elektronická knihovna** – plnotextová databáze české poezie³⁵
- **Volně dostupné české vědecké časopisy** – řada z nich je z produkce Akademie věd a nachází se tak na domovských internetových stránkách jednotlivých ústavů. Knihovna

---

³¹ Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/>

³² Dostupné z: <http://archive.org/>

³³ Dostupné z: <http://books.google.cz>

³⁴ Dostupné z: http://cms.flu.cas.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=1113

³⁵ Dostupné z: <http://www.ceska-poezie.cz/cek/>

AV ČR má ve své instalaci K4 k dispozici periodika vydávaná pod hlavičkou mateřského ústavu, avšak často nejsou volně přístupná a to i tehdy, když jsou na webu ústavu, který je vydává, volně ke stažení (např. tradiční historický časopis Soudobé dějiny)

Ačkoliv měla třetí otázka původně za úkol pouze zmapovat způsoby, jakými získávají studenti novodobé bohemikální dokumenty, díky aktivitě respondentů přinesly odpovědi tipy na často méně známé digitální knihovny (nebo obecněji informační zdroje). Závěrem tedy může být konstatováno, že v ČR se nachází poměrně velké množství portálů zpřístupňujících bohemika z 19. a 20. století. Bude zajímavé sledovat, jestli se v budoucnu podaří některé z nich zakomponovat do projektu České digitální knihovny, jejímž softwarovým řešením bude právě systém Kramerius 4. (LHOTÁK, 2012, s. [2])

Otázka č. 4: Potíže spojené s instalací doplňkového modulu (pluginu) pro prohlížení dokumentů ve formátu DjVu.

Na tuto otázku neodpovídali všichni respondenti, protože se někteří z nich s nutností instalace pluginu neseťkali (např. za předpokladu, že se připojovali do DK Kramerius z pracovní stanice ve škole či knihovně, kde již byl tento modul nainstalován). Celkem 14 odpovídajících se nicméně muselo s tímto problémem vypořádat. Většina z nich ho, i přes občasné vyjádření nelibosti, neviděla jako velkou překážku. Objevil se pouze jeden názor, že by bylo vhodné zveřejnit nějaký podrobnější návod v češtině. Tři respondenti vyjádřili svou negativní zkušenost s instalací, přičemž dvěma z nich se tento úkon nezdařil na více počítačích. Pro přehlednost jsou tyto získané poznatky vyvedeny v následující tabulce č. 10:

Tabulka č. 10: Četnost problémů s instalací pluginu pro prohlížení dokumentů ve formátu DjVu

Odpověď respondenta	Počet odpovědí
Respondent se s problémem neseťkal	8
Respondentovi nedělala instalace potíže	11
Instalace činila respondentovi problémy	3

Ačkoliv bylo ověřeno, že instalace nečiní větší části uživatelů vážnější problémy, stále existuje malá skupina, která tuto záležitost vnímá jako vážnou překážku. Jelikož by měl systém sloužit všem, je otázka odstoupení od formátu DjVu k jiným formátům, které žádné dodatečné instalace nevyžadují, stále aktuální a je reálně také plánována v podobě přechodu na formát

JPG2000, (Nové standardy digitalizace, 2012) což však neuspokojí ty respondenty, kteří by uvítali zveřejnění všech dokumentů ve formátu PDF.

Otázka č. 5: Srovnání zobrazení dokumentů ve verzi K3 a K4

Ve výčtu odpovědí na tuto otázku je pozitivní fakt, že téměř všichni studenti se na nový způsob zobrazení ve verzi K4 podívali a vyslovili se k němu. Po zhlédnutí jednotlivých odpovědí je možné bez sebemenších pochybností konstatovat, že studenti vnímají změnu, kterou přinesla nová verze, pozitivně. Někteří z nich ji považují dokonce za zásadní proměnu k lepšímu. V *tabulce č. 11* je uveden výčet hlavních pozitiv, které při práci s verzi K4 pocítili (v pořadí od nejzmiňovanějšího k nejméně zmiňovanému).

Tabulka č. 11 – Pozitiva, jež našli respondenti v novém způsobu zobrazování dokumentů ve verzi Kramerius 4

Uvedené pozitivum	Počet kladných reakcí
Zmenšené náhledy dokumentů	6
Možnost zobrazení stránky dokumentu na celou obrazovku	5
Rychlejší zobrazení dokumentů	4
Lepší ovládání (přecházení mezi jednotlivými stranami)	2
Snadnější zvětšování a zmenšování dokumentů	2
Celková přehlednost	1

Co se týče výtek, jednalo se spíše o jednotlivosti, avšak pro úplnost je dobré je zmínit. Jednak to byla obtížná manipulace s dokumenty, při celoobrazovkovém módu chyběla možnost přeskakování na jiné strany (podobná funkce, jakou měly miniatury stránek) a také špatně viditelné šipky pro listování. Jednomu uživateli se narozdíl od jiných zdálo, že se dokumenty zobrazují pomalu, což může být dost subjektivní dojem způsobený rychlostí internetového připojení, používaným hardware apod. Do kategorie zásadnějších lze však počítat výtku, která je namířena na přetrvávající zobrazení dokumentů ve formátu DjVu i s ovládacím panelem, kde je část tlačítek nepoužitelná – například listování mezi stranami, které je prováděno přímo prostřednictvím aplikace K4, nikoliv pomocí ovládacího panelu pro DjVu dokumenty.

Závěrem však lze konstatovat, že z uživatelského pohledu udělala nová verze K4 určitě významný krok dopředu – dílčí negativa nejsou takového rozsahu, aby se nedaly v dalších aktualizacích vylepšit.

Otázka č. 6: Generování PDF souboru

Tato otázka byla poněkud nešťastně složena ze dvou dílčích dotazů, což pravděpodobně způsobilo skutečnost, že část studentů (10) jednoznačně neodpověděla na první dotaz („Víte o možnosti stažení až 20-ti stran pro osobní potřebu uživatele?“). Bez započítání těchto respondentů byl výsledek 8:4 ve prospěch studentů, kteří o možnosti generování PDF nevěděli. I kdyby však všichni zbývající o této možnosti již dříve věděli, stále zde zůstává celkem zásadní množství těch, kteří zčásti potvrzují hypotézu o malé transparentnosti funkce generování PDF. Získané informace jsou pro přehlednění zobrazeny ještě na následující *tabulce č. 12*:

Tabulka č. 12: Povědomí respondentů o možnosti generování PDF souboru

Odpověď	Počet respondentů
Respondent o možnosti věděl	4
Respondent o možnosti nevěděl	8
Respondent se jednoznačně nevyjádřil	10

Většina respondentů se shoduje, že PDF je pro tyto účely ideálním formátem, pouze jeden uživatel navrhuje rozšíření nabídky na formáty uzpůsobené pro čtečky elektronických knih. Opět se objevilo několik názorů, že by PDF mělo být využíváno i pro zobrazování digitálních dokumentů přímo v DK Kramerius.

Téměř všichni dotazovaní uživatelé by také uvítali rozšíření počtu stran, jež si můžou najednou generovat do PDF. Nevidí to jako nepřekonatelný problém, avšak při generování PDF z celých monografií jim vadí nutnost opakovaného exportu s tím výsledkem, že titul bude složen z několika soborů, mezi nimiž bude muset uživatel přecházet.

Otázka č. 7: Srovnání verzí Kramerius 3 a Kramerius 4 (mimo samotné zobrazení dokumentů)

Tato otázka byla položena dosti obecně, tudíž respondenti měli velkou volnost v možnostech vyjádření. Je také nutné dodat, že si zkoumaná skupina mohla v době průzkumu vybrat ze dvou instalací K4, jež byly k dispozici na serverech Knihovny AV a MZK.

Co se týče celkového srovnání verze K3 a K4, není to již tak jednoznačná záležitost, jak tomu bylo při porovnávání zobrazování dokumentů. Osm respondentů se shledalo novou verzí jako kvalitnější, zbytek už si tak jistý nebyl – dvakrát se dokonce objevil názor, že starší verze je uživatelsky přívětivější (více přehledná, méně komplikovaná). V tuto chvíli je však nutné vzít

v úvahu skutečnost, že většina uživatelů se k prozkoumávání nové verze dostala až těsně před vyplňováním dotazníku, a tak je přirozené, že s novou verzí nemohli být studenti sžití stejně, jako se starší, kterou již znali delší dobu – celkové hodnocení je tedy místy mírně nevypovídající. Připomínky ke konkrétním prvkům v nové verzi uživatelského rozhraní však svoji hodnotu jistě mají, a proto budou uvedeny v následujícím výčtu. Nejdříve však pozitiva nové verze (*tabulka č. 13*):

Tabulka č. 13 – Pozitiva shledaná na nové verzi Kramerius 4

Uvedené pozitivum	Počet reakcí
Lepší grafická úprava	2
Časová osa	2
Větší přehlednost	2
Rychlejší načítání	1
Možnost zvolit si různé způsoby vyhledávání (Navigace, Tituly, Autoři)	1
Zobrazení textu převedeného pomocí metody OCR	1

Některé z výše uvedených vlastností byly však i kritizovány, a proto se objeví i v následujícím výčtu negativních připomínek k verzi K4. Podle četnosti jsou v *tabulce č. 14* uváděny všechny připomínky, které se objevily minimálně dvakrát. Jelikož se nejednalo o kvantitativní průzkum a každá odpověď tak byla unikátní, je druhý sloupec určený pro číselné vyjádření označen jako „Počet podobných odpovědí“. Uvedené odpovědi budou samozřejmě kvůli své různorodosti ještě níže rozvedeny.

Tabulka č. 14 – Negativa nové verze Kramerius 4 podle názoru respondentů

Uvedené negativum	Počet podobných odpovědí
Horší přehlednost	5
Zbytečná tlačítka či záložky	4
Nevyužitelnost časové osy	3
Nejasný význam některých funkcí	2
Komplikovaná navigace u periodik	2

Jak vyplývá z *tabulky č. 14*, největším problémem činila studentům orientace v systému. V první řadě je nutné zdůraznit skutečnost, že respondenti často přistupovali k nové verzi systému prvně a je tedy přirozené, že se v něm zpočátku hůře orientovali. Jeden z respondentů se v tomto smyslu i vyjádřil. Výsledky by však ani v tomto případě neměly být brány na lehkou váhu. Je poněkud na škodu, že se uživatelé většinou vyjadřovali ve stylu „*nová verze mi přijde méně přehledná*“ a málokdy uvedli nějaké konkrétní příklady. Toto by samozřejmě mohlo být eliminováno, kdyby byl průzkum proveden formou řízeného rozhovoru.

Další jmenovaná negativa jsou však již mnohem konkrétnější. Respondenti, kteří si stěžovali na zbytečná tlačítka, měli na mysli hlavně pro ně neupotřebitelné odkazy *Přihlášení a Registrace*. První z nich slouží pouze administrátorům systému a druhý může nabýt určitého významu v případě, že registrace v systému budou pro uživatele nějak prospěšná. Za nepotřebná považuje část uživatelů tlačítka (respektive záložky) *Vybrané a Nejžádanější*. Zabírají dle jejich názorů pouze místo na úvodní obrazovce a nemají pro ně žádný význam. Jeden respondent se vyjádřil v tom smyslu, že by místo náhledů titulních stran vybraných dokumentů na úvodní stránce uvítal raději nabídku vyhledávání podle názvů či druhu dokumentu. V případě záložky *Vybrané* je zde naráženo na málo zdůrazňovaný fakt, že tituly, jež přijdou atraktivní administrátorovi systému, nemusí být zajímavé pro jeho uživatele.

V případě jedné z novinek nové verze systému – časové osy – se objevily jak kladné, tak záporné reakce. Dva z respondentů nechápali její využití v praxi (maximálně pro periodika) a jeden měl problém s výsledky vyhledávání podle této osy – při výběru konkrétního dokumentu se mu například u periodik automaticky načel jejich první ročník a nikoliv ten rok, jenž byl vybrán na časové ose a navíc se mu v seznamu vyhledaných dokumentů objevila i ta periodika, která neodpovídala roku, který zadal (např. při hledání titulů z roku 1923 se ve výsledcích zobrazil týdeník *Komár*, který vycházel až od r. 1925).

Uživatelům také nebyl jasný význam některých tlačítek či funkcí z nástrojového panelu, jenž se zobrazoval při prohlížení dokumentů – jsou totiž reprezentovány zástupnými obrázky. Dvěma uživatelům také nebyl jasný pojem z dílčí podnabídky – *Persistentní URL*. Uživatelé nezpochybňovali jejich význam, pouze nevěděli, co tyto možnosti znamenají. Informační odborník bude pravděpodobně vědět, co znamená „Perzistentní URL“, avšak řadový uživatel spíše ne.

Posledním vícekrát než jednou zmiňovaným problémem byla nesrozumitelná či minimálně komplikovaná navigace u periodik, kdy nebylo respondentům jasné, jak přecházet mezi ročníky či jednotlivými čísly.

Zbývá ještě uvést negativní připomínky, které se objevily pouze jednou. Jednalo se o výtku k málo viditelné možnosti vyhledávání (v horní části úvodní obrazovky – místo toho zabírají zbytečně místo miniaturní náhledy dokumentů). Objevil se požadavek na obsáhlejší nápovědu a jeden z respondentů nebyl celkem oprávněně spokojen s možnostmi spojenými s generováním

PDF, kdy nebylo možné určit rozsah stran, které mají být generovány bez toho, aby musely být všechny ručně na postranní liště „zaškrtnuty“.

V závěrečném shrnutí je nutné zdůraznit, že ačkoliv byli uživatelé handicapováni malou znalostí nového systému (což bylo při hodnocení srážející i pro systém samotný – alespoň co se týče hodnocení přehlednosti a orientace), dokázali se někteří z nich celkem rychle zorientovat a poukázat na některá negativa. Z jejich připomínek vyplývá, že by bylo dobré systém více zjednodušit, odebrat zde některá přebytečná tlačítka, vylepšit vyhledávání podle časové osy a také zpřehlednit nabídku některých funkcí.

Otázka č. 8: Návrhy na přidání nových titulů

U této otázky bylo již předem jasné, že každý student má svůj osobní zájem, a proto se zde bude vyskytovat velké množství rozličných návrhů. Samozřejmě, nemůže být vyhověno každému – při formulaci otázky proto byla ještě doplněna fráze „*dokumenty, které jsou pro Váš obor*“, aby nebyly výsledky až příliš zatíženy výčtem nejrůznějších málo známých a ještě méně půjčovaných titulů.

V uživatelských návrzích se objevila skupina titulů, kterou můžeme považovat za zásadní a která ještě stále není dostupná v DK Kramerius – jsou to starší české (československé) naučné slovníky – konkrétně *Ottův slovník naučný*, *Masarykův slovník naučný* a *Riegrův slovník naučný*. Pro ty se vyslovili ve vzácné shodě hned tři uživatelé. Nevýhodou je, že by se i na jejich starší vydání stále ještě pravděpodobně vztahovala omezení vyplývající z Autorského zákona. Jeden uživatel také správně upozornil na skutečnost, že v DK Kramerius se nenachází prvorepubliková vydání *Rudého práva*.

Podrobněji by bylo snad ještě vhodné zmínit návrhy na zařazení dokumentů vycházejících mimo české území – konkrétně byla uvedeny tituly, které vydávala krajanská sdružení v USA a čeští usedlíci v Rusku (hlavně tzv. Volyňští Češi). Objevily se také návrhy na zařazení slovenských periodik, které jsou pro studium našich dějin taktéž často velmi důležité.

Další tituly už pouze ve stručnosti – satirický časopis *Dikobraz*, *Památky archeologické*, *Sborník archivních prací* (MZK má pouze ročník 2011) a regionální vlastivědné časopisy.

Otázka č. 9: Další připomínky k DK Kramerius

V této „volné“ otázce mohli respondenti vyjádřit připomínky k DK Kramerius, na které se doposud nedostalo. Někteří této možnosti využili, někteří ne (6 uživatelů nechal pole prázdné), každopádně se podařilo nashromáždit další množství užitečného materiálu, řada respondentů přitom nešetřila kritikou.

Nejvíce připomínek (9) bylo adresováno na již mnohokrát zmiňovanou problematiku nepřístupnosti mladších dokumentů (slovo mladší možná není úplně na místě, jednalo se i často o dokumenty z přelomu 19. a 20. století) a padlo dokonce několik návrhů, jak tento handicap alespoň zmírnit. Nejčastěji zmiňované bylo umožnění vzdáleného přístupu těm čtenářům, kteří jsou v dané knihovně registrováni – v tomto případě se objevilo i srovnání s Elektronickými informačními zdroji UK, tedy službou, prostřednictvím které mohou studenti a zaměstnanci UK přistupovat k plným textům umístěným v různých online databázích, aniž by museli docházet do některé z univerzitních knihoven. Dalším navrženým řešením bylo rozšíření zpřístupnění neveřejných dokumentů i na osobní počítače čtenářů, kteří se v knihovně připojí na místní wi-fi síť. Někteří studenti ve svých komentářích k této problematice vyzdvihli, na úkor DK Kramerius, Digitalizovaný archiv časopisů Ústavu pro českou literaturu AV ČR, kde jsou všechna periodika volně přístupná. Jeden z respondentů se podívoval nad přísnou hranicí zpřístupňování periodik, kdy nelze zobrazit ani noviny či časopisy z konce 19. století, a vyjádřil své přesvědčení nad tím, že by knihovna v tomto ohledu měla být vstřícnější k veřejnosti. Další vyslovil svůj nesouhlas s přítomností neveřejných dokumentů v online verzi DK Kramerius – místo nich by dal raději přednost zařazení většího množství těch titulů, které jsou již volně přístupné.

Rozebrání autorskoprávních překážek a způsobů jak je překonat, by jistě stálo za zpracování v nějaké dílčí odborné práci. Závěrem k výše uvedenému může být konstatováno, že s ohledem na časté reakce respondentů, je problematika omezené přístupnosti dokumentů jedním z klíčových témat (ne-li nejklíčovějším) v budoucnosti digitální knihovny Kramerius.

Zbylé komentáře byly zaměřené na poměrnou složitost ovládání a pochopení systému (jak v případě K3, tak K4) a v této souvislosti se objevil i návrh na zorganizování školení pro zájemce z řad studentů – respondent, který toto navrhl, věděl z vlastní zkušenosti, že řada jeho kolegů by ráda s DK Kramerius pracovala, avšak nevěděla si s ním rady. Další výtky směřovala k absenci kvalitnějšího tematického rozdělení dokumentů a pro úplnost je třeba ještě doplnit v plném znění

tuto připomínku k verzi K4: „Vypadá to spíše jako program pro úředníky na magistrátu, než jako databáze pro širokou veřejnost“.

Aby nebyla závěrem této kapitoly uváděna pouze negativa – několik respondentů se vyjádřilo v tom smyslu, že jsou za existenci DK Kramerius vděční a velice uvítají, když bude projekt pokračovat i nadále.

3 Závěry

Na tomto místě je možné konstatovat, že diplomová práce, respektive uživatelský průzkum v ní popsaný, splnily dané cíle. Některé hypotézy sice nebyly potvrzeny, nicméně právě vyvracení/potvrzování hypotéz je hlavním přínosem uživatelského průzkumu, alespoň toho kvantitativního.

Nejprve bude prezentováno hodnocení první – kvantitativní – fáze průzkumu. Jádrem této části průzkumu bylo zjištění, nakolik je digitální knihovna Kramerius ve vybraném vzorku potenciačních uživatelů známá, respektive zda o ní někdy respondenti alespoň slyšeli. Původní hypotéza – nízké povědomí o digitální knihovně Kramerius v cílové skupině – se příliš nepotvrdila. Ve výsledcích měli výraznou převahu ti studenti, kteří o existenci systému věděli (60 %). Jak již bylo uvedeno dříve, tato statistika může být mírně zkreslená, poněvadž na dotazník nemusel odpovídat náhodný vzorek ze skupiny studentů programu Historické vědy na FF UK. Ačkoliv bylo studentům zdůrazněno, že nezáleží na tom, jestli DK Kramerius někdy viděli nebo ne, je celkem pravděpodobné, že někteří z nich odmítli odpovídat na otázky týkající se systému, který nikdy neviděli. I kdyby však byla převaha studentů, kteří znají DK Kramerius, o něco menší, stále by mohla být první hypotéza pokládána za vyvrácenou. K doplnění tohoto zjištění je ještě potřeba uvést, že podstatná část studentů (26 % z celkového množství), kteří DK Kramerius konkrétně neznají, má alespoň povědomí, že existují systémy na zpřístupňování novodobých bohemikálních dokumentů.

V první části průzkumu bylo ještě zjišťováno, zda ti studenti, jež DK Kramerius znají, jí také skutečně využívají. Většina z nich (74 %) již skutečně se systémem někdy pracovala. Důležitým zjištěním byl také fakt, že pouze 10 % uživatelů z celkového množství nemá jediný důvod, aby DK Kramerius navštěvovalo, což je oproti původním předpokladům velmi malé množství.

Druhá část průzkumu se již soustředila na Kramerius jako aplikaci pro zpřístupňování novodobých bohemikálních dokumentů. Zúčastnilo se jí menší množství respondentů, protože zde byly dva základní požadavky: znalost systému a ochota odpovídat vlastními slovy na složitější otázky. I toto malé množství (22 respondentů) však přineslo svými odpověďmi velice zajímavé poznatky a názory.

Všechny výsledky již byly prezentovány v předchozí pasáži, avšak v tomto závěru je důležité shrnout alespoň ty nejzásadnější z nich. Jelikož nebyl druhý průzkum kvantitativní, nedaly se před ním stavět nějaké podrobné hypotézy. Pouze byly nastíněny určité prvky, které mohly činit studentům problémy. V tomto ohledu se potvrdily tyto předpoklady:

- studenti nejčastěji získávají digitální kopie prostřednictvím fotografování originálních dokumentů
- respondenti příliš neví o možnosti generování PDF z vyhledaného dokumentu, popřípadě by uvítali zvýšení počtu generovaných stran
- instalace doplňkového zásuvného modulu (pluginu) pro prohlížení soborů ve formátu DjVu nečinilo větší části studentům vážnější potíže, nicméně u některých uživatelů je to stále zásadní překážka
- studenti nejsou úplně spokojeni s podobou nové verze K4, výtky mířily hlavně na zbytečně komplikované a „přeplácené“ uživatelské rozhraní
- většina studentů považuje omezený přístup k některým dokumentům za zásadní problém, kvůli kterému omezují svoji návštěvnost systému

U posledního tvrzení je ještě potřeba se zastavit. Sami studenti dávali ke svým připomínkám i návrhy na to, jak by se situace mohla řešit alespoň k jejich částečné spokojenosti. V tomto ohledu lze čekat pozitivní změny po vydání chystané novely Autorského zákona.

Nepotvrdila se úplně teze, jež zpochybňovala existenci neveřejných dokumentů v DK Kramerius. Menší část uživatelů občas využije možnost podívat se na dokument prostřednictvím terminálů umístěných v knihovnách. V tomto případě by však bylo vhodné výrazněji odlišovat neveřejné dokumenty, aby uživatelé neopouštěli DK Kramerius frustrovaní.

Když byli uživatelé přinuceni srovnat verze K3 a K4, vyšla z toho nová verze o něco lépe, avšak i u ní se objevila řada připomínek. Netýkali se ani tolik funkcí, které nabízí – část studentů by hlavně uvítala zjednodušení a větší srozumitelnost systému. Veskrze kladné reakce si vysloužily změny provedené na poli zobrazování finálních dokumentů.

Odpovědi studentů někdy přinesly zajímavá nadstavbová zjištění – ačkoliv autor této práce sám několik let studoval historické vědy, nikdy se nesetkal s vyučujícími, jež by informovali studenty o existenci DK Kramerius a jiných podobných digitálních knihovnách. V současnosti se zdá být situace taková, že alespoň někteří vyučující na svých seminářích aktivně informují

studenty o těchto možnostech. Respondenti navíc překvapili zajímavým výčtem jiných digitálních knihoven či databází, kde se dají najít novodobé bohemikální dokumenty.

Po interpretaci výsledků je ještě nutné zhodnotit metody a nástroje, které byly použity v průběhu uživatelského průzkumu. V první fázi se osvědčila forma krátkého dotazníku, jehož úspěšné vyplnění si žádalo pouze triviální označování variant odpovědí a zabralo minimum času. Množství respondentů prvního průzkumu – 299 osob – je možné označit za uspokojivé. Jiná situace nastala ve druhé fázi, kdy se předem počítalo, že vzhledem k základní podmínce (znalost DK Kramerius) a větší náročnosti, nebude počet respondentů tak vysoký. Výsledných 22 vyplněných dotazníků přineslo zajímavé informace, nicméně je nutné se ptát, zda by výsledky nebyly lepší, kdyby byly informace získávány prostřednictvím řízeného rozhovoru a nikoliv pouze z distribuovaných dotazníků. Jelikož byl ve dvou případech sběr informací prováděn formou rozhovoru, je možné v této otázce vynést jisté závěry. Z obou těchto řízených rozhovorů bylo získáno větší množství informací, než v případě rozesílaného dotazníků – bylo to dáno hlavně skutečností, že zpovídané osoby byly „nuceny“ k podrobnějšímu vysvětlování připomínek, které vůči zkoumanému systému vnesli. Díky zpětné vazbě od tazatele mohli upřesňovat své dojmy, jež pak měly mnohem větší vypovídající hodnotu, než v případě, kdyby byly anonymně vyplněny v elektronickém dotazníku. Bohužel, tento způsob dotazování je pro obě strany nesmírně časově náročný – v prvním případě trval řízený rozhovor téměř 90 minut, ve druhém necelou hodinu. Do budoucna by se však dalo o uskutečnění takovýchto řízených rozhovorů ve větším měřítku jistě uvažovat, nejlépe za situace, kdy budou podporovány některou z institucí, jež se podílí na vývoji a administraci digitální knihovny Kramerius. Prostředky na to vynaložené by jistě nebyly tak vysoké, jako prostředky vynaložené na vývoj nových funkcí systému bez jakékoliv informace, zda jsou tyto novinky přijímány kladně či nikoliv.

V úplném závěru je vhodné vrátit se ke zkoumané skupině studentů a doktorandů historických oborů - potencionálních i reálných uživatelů digitální knihovny Kramerius. Na základě všech předchozích vyjádření může být konstatováno, že studenti historických oborů (a nejen jich) se aktivně zajímají o digitální zpřístupňování historických i jiných dokumentů, což v našem případě reprezentuje digitální knihovna Kramerius. Nicméně stále berou tyto zdroje stále spíše jako doplněk ke studiu fyzických dokumentů. Toto samozřejmě není konečná situace, do budoucna se dá počítat, že vzhledem k masovému rozmachu digitálního zpřístupňování dokumentů a zlepšování nástrojů, které ho umožňují, bude počet uživatelů digitální knihovny

Kramerius či jiných podobných systému stoupat. Je však každopádně nutné jít uživatelům vstříc a intenzivně se zajímat o jejich názor.

Přehled informačních zdrojů

ČESKO. 216 Zákon ze dne 26. dubna 2006, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Sbírka zákonů, Česká Republika*. 2006, částka 72, s. 2707-2726. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb072-06.pdf>.

ČESKO. MINISTERSTVO KULTURY, 2011. *Vyhlašovací podmínky programu VISK 7 pro rok 2012*. S. 1.. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/literatura-a-knihovny/granty-a-programy/archiv/VISK7-podm2012.doc>.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2011, 374 s. ISBN 80-7184-141-2.

FOLTÝN, Tomáš a Pavla ŠVÁSTOVÁ, 2009. KRAMERIUS 4 - řešení pro zpřístupnění digitálních dokumentů. In: *Knihovny současnosti 2011: Sborník z 19. konference, konané ve dnech 13. – 15. září 2011 v Českých Budějovicích*. Ostava: Sdružení knihoven ČR, s. 90-97. ISBN 978-80-86249-62-9. Dostupné také z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2011/sbornik_2011.pdf.

Fedora repositories [online]. [2012] [cit. 2012-07-27]. Dostupné z: <http://www.fedora-commons.org/>.

FORSTOVÁ, Eva a Františka VRBENSKÁ, 2010. Tematická struktura digitalizovaných dokumentů v portálu Kramerius. In: *Knihovny současnosti 2010: sborník z 18. konference, konané ve dnech 14.-16. září 2010 v Seči u Chrudimi*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, s. 25-33. Dostupné také z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2010/sbornik_2010.pdf.

i2010: Digitální knihovny. In: *Knihovna plus* [online]. 2005, č. 2 [cit. 2011-04-20]. ISSN 1801-5948. ISSN 1801-5948. Dostupný z: http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus51/digitalni_knihovnyEU.htm.

JÍLKOVÁ, Marta. 2010. Historie a současnost projektu Kramerius. Praha. 48 s, 6 s. příl. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Dostupná také z digitálního archivu: http://digitool.is.cuni.cz/R/?func=dbin-jump-full&object_id=407026&silos_library=GEN01.

KOŠŤÁLOVÁ, Karolína, 2012. *Re: export PDF z Krameria na terminálech NK* [elektronická pošta]. 20.06.2012 10:50, [cit. 2012-07-27]. E-mailová komunikace.

Kramerius [online digitální knihovna]. ©2003-2010 [cit. 2011-04-20]. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz>.

Kramerius 4 [online digitální knihovna]. ©2008-2011 [cit. 2012-07-27]. Dostupné z: <http://kramerius.mzk.cz>.

Kramerius 4: digitální knihovna Akademie věd ČR [online digitální knihovna]. ©2008-2011 [cit. 2012-08-17]. Dostupné z: <http://kramerius.knav.cz>.

Kramerius: Kramerius system. In: GOOGLE. *Code Google* [online]. [2012] [cit. 2012-07-27]. Dostupné z: <http://code.google.com/p/kramerius/>.

LHOTÁK, Martin, 2012. The Czech Digital Library and Tools for the Management of Complex Digitization Processes. In: *INFORUM 2012: 18. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22.-24. května 2012* [online]. Praha: Albertina Icome Praha [cit. 2012-07-25]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2012/lhotak-martin.pdf>.

LJUBKA, Ivan, 2008. Kramerius - vývoj aplikace pro zpřístupnění. In: *Knihovny současnosti 2008: sborník z 16. konference, konané ve dnech 16.-18. září 2008 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven ČR, s. 91-94. ISBN 80-978-80-86249-49-0. Dostupné také z: <http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/2008-1-091.pdf>.

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR, 2009. *Kramerius - anketa mezi uživateli systému, která proběhla mezi 16.7. a 28.9.2009*. [S.l.]. Dostupné z: <http://kramerius-info.nkp.cz/odkazy%20a%20dokumenty/dokumenty/kramerius-uzivatelsky-dotaznik-vysledky>.

POLIŠENSKÝ, Jiří, 2001. VISK 7 Kramerius. In: *Knihovny současnosti 2001: sborník z 9. konference, konané ve dnech 11.-13. září 2001 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven, s. 302-305. ISBN 80-86249-14-X.

POLIŠENSKÝ, Jiří, 2004. Role Systému Kramerius v oblasti tvorby a zpřístupňování digitálních dokumentů. In: *Knihovnický zpravodaj Vysočina* [online]. roč. 4, č. 1 [cit. 2012-07-19]. ISSN 1213-8231. Dostupné z: <http://kzv.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=391&idr=2&idci=6>.

POLIŠENSKÝ, Jiří, 2005. Systém Kramerius - nástroj pro zpřístupňování digitalizovaných dokumentů. *Čtenář*. roč. 57, č. 6, s. 186-187. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://ctenar.svkkl.cz/files/pdf_2005/c0605.pdf.

POLIŠENSKÝ, Jiří, 2007. Implementace formátu METS v Systému Kramerius. In: *Automatizace knihovnických procesů – 11 : sborník z 11. ročníku semináře pořádaného ve dnech 16.-17. května 2007 v Liberci*. Praha: ČVUT v Praze - Výpočetní a informační centrum, s. 1-8. ISBN 978-80-01-03691-4. Dostupné také z: <http://www.akvs.cz/akp-2007/13-polisensky.pdf>.

POLIŠENSKÝ, Jiří, 2008. Současné trendy v digitalizaci novodobých dokumentů. In: *Knihovny současnosti 2008: sborník z 16. konference, konané ve dnech 16.-18. září 2008 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven ČR, s. 51-60. ISBN 978-80-86249-49-0. Dostupné z: <http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/2008-1-051.pdf>.

POLIŠENSKÝ, Jiří, 2009. Účast NK ČR v projektu Norské fondy - digitalizace bohemikálních monografií ohrožených degradací papíru. In: *Knihovny současnosti 2009: sborník z 17. konference, konané ve dnech 23.-25. září 2009 v Seči u Chrudimi*. Brno: Sdružení knihoven ČR, s. 167-172. ISBN 978-80-86249-54-4. Dostupné také z: <http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/2009-6-167.pdf>.

POLIŠENSKÝ, Jiří, 2011. CODEG 4 nástroj pro podporu OCR a tvorbu rozšířených metadat. In: *Knihovny současnosti 2011: : Sborník z 19. konference, konané ve dnech 13. – 15. září 2011 v Českých Budějovicích*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR, s. 80-89. ISBN 978-80-86249-62-9. Dostupné také z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2011/sbornik_2011.pdf.

Registr digitalizace: evidence digitalizovaných dokumentů a sledování procesu zpracování [online]. [2012] [cit. 2012-07-27]. Dostupné z: <http://www.registrdigitalizace.cz/rdcz/>.

Společný návrh knihoven, Svazu českých knihkupců a nakladatelů a některých kolektivních správců na znění výjimek a omezení práva autorského ve prospěch knihoven v novele Autorského zákona 2012. [S. l.], 2012. Interní dokument.

VRBENSKÁ, Františka, 2000. Digitalizace - zaklínadlo, nástroj, hrozba... .In: *U nás: Knihovnicko-informační zpravodaj východních Čech*. roč. 10, č. 4, s. 6-8. ISSN 0862-9366. Dostupné také z: http://www.svkhk.cz/SVKHK/u-nas-pdf_archiv/395.pdf.

VRBENSKÁ, Františka, 2009. České dějiny v portálu Kramerius: dilemata výběru a zachování dokumentů k digitalizaci. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2008 : sborník z 17. odborné konference, Olomouc, 5.-6. listopadu 2008*. Olomouc: Vědecká knihovna, Brno: Sdružení knihoven České republiky, s. 167-173. Dostupné také z: <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf167-174-VRBENSKA.pdf>.

Seznam obrázků

- Obrázek č. 1:   Náhled úvodní obrazovky digitální knihovny Kramerius 3.....str. 16
- Obrázek č. 2:   Náhled zobrazení dokumentů ve verzi Kramerius 3.....str. 18
- Obrázek č. 3:   Starší verze uživatelského rozhraní verze Kramerius 4.....str. 23
- Obrázek č. 4:   Novější verze uživatelského rozhraní verze Kramerius 4.....str. 23

Seznam tabulek

Tabulka č. 1:	Znalost DK Kramerius mezi respondenty průzkumu	str. 44
Tabulka č. 2:	Vliv ročníku studia na znalost DK Kramerius	str. 45
Tabulka č. 3:	Vliv studijního oboru na znalost DK Kramerius	str. 45
Tabulka č. 4:	Ochota studentů využívat DK Kramerius	str. 46
Tabulka č. 5:	Využívanost DK Kramerius.....	str. 48
Tabulka č. 6:	Studijní obor respondentů	str. 51
Tabulka č. 7	Ročník studia respondentů.....	str. 52
Tabulka č. 8	Způsob, jakým se studenti dozvěděli o existenci DK Krameius	str. 59
Tabulka č. 9:	Preference ve způsobu prohlížení dokumentů v prostorách knihovny	str. 60
Tabulka č. 10:	Četnost problémů s instalací pluginu pro prohlížení dokumentů ve formátu DjVu.....	str. 63
Tabulka č. 11:	Pozitiva, jež našli respondenti v novém způsobu zobrazování dokumentů ve verzi Kramerius 4.....	str. 64
Tabulka č. 12:	Povědomí respondentů o možnosti generování PDF souboru	str. 65
Tabulka č. 13:	Pozitiva shledaná na nové verzi Kramerius 4	str. 66
Tabulka č. 14:	Negativa nové verze Kramerius 4 podle názoru respondentů	str. 66

Seznam grafů

Graf č. 1:	Znalost DK Kramerius mezi respondenty průzkumu	str. 44
Graf č. 2:	Ochota studentů využívat DK Kramerius	str. 47
Graf č. 3:	Využívanost DK Kramerius.....	str. 48
Graf č. 4:	Studijní obor respondentů	str. 51
Graf č. 5:	Ročník studia respondentů	str. 52

Seznam použitých zkratek

AV ČR	Akademie věd České republiky
DDT	Deweyho desetinné třídění
DK	Digitální knihovna
DTD	Document Type Definition
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
GUI	Graphical User Interface
K3	Kramerius (verze) 3
K4	Kramerius (verze) 4
MARC	Machine-Readable Cataloging
MDT	Mezinárodní desetinné třídění
METS	Metadata Encoding and Transmission Standard
MZK	Moravská zemská knihovna
NK ČR	Národní knihovna České republiky
OCR	Optical Character Recognition
OPAC	Online Public Access Catalog
SIS	Studijní informační systém
URL	Uniform Resource Leader
URI	Uniform Resource Identifier
VISK	Veřejné informační služby knihoven
XML	Extensible Markup Language

Seznam příloh

Příloha č. 1: ..... Text výzvy k vyplnění prvního dotazníku

Příloha č. 2 ..... Úplné znění prvního dotazníku s instrukcemi k jeho vyplnění

Příloha č. 3 ..... Text výzvy k vyplnění druhého dotazníku

Příloha č. 4 ..... Úplné znění druhého dotazníku s instrukcemi k jeho vyplnění